

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

3 | 2023

- 1. 9. | Noc netopýrů na Josefovských loukách; josefovskelouky.cz
- 2.–3. 9. | Noc netopýrů a lelkování na Mnišských loukách; birdlife.cz/mnisske-louky/akce-v-parku/
- 8.–10. 9. | Víkend pro rodiny s dětmi; birdlife.cz/pozvanka-na-vikend-pro-rodiny-s-detmi-3
- 13. 9. | Ornitolog na drátě; birdlife.cz/ornitolog-na-drate
- září a říjen | Festival ptactva na mnoha místech republiky; aktuální informace na birdlife.cz
- 11. 10. | Ornitolog na drátě; birdlife.cz/ornitolog-na-drate
- 21. 10. | Zazimování ptačího parku Josefovské louky; josefovskelouky.cz
- 1.–14. 11. | První zimní sčítání v rámci liniového sčítání druhů (LSD); birdlife.cz/lsd
- 4. 11. | Podzimní brigáda na Mnišských loukách; birdlife.cz/mnisske-louky/akce-v-parku/
- 8. 11. | Ornitolog na drátě; birdlife.cz/ornitolog-na-drate

Foto: Josef Nožička

Polette s ČSO za ptáky!

birdlife.cz/exkurze;primaroute.cz

Omán | 7.–14. 11. | letecky

Kanárské ostrovy | 7.–14. 2. 2024 | letecky

Východní Indie – Ásám a Himálaj | 23. 3. – 8. 4. 2024 | letecky

Znovuotevření Ornitologické stanice Muzea Komenského v Přerově

Zveme vás na představení budovy Ornis po kompletní rekonstrukci a přístavbě!

7. 10. 2023 od 14 h
Bezručova 10, Přerov

Čeká vás bohatý program s koncerty, divadlem a komentovanými prohlídkami budovy včetně depozitářů a nové expozice Ptáci Česka. — www.ornis.cz

Letní novinky v dobročinném obchodě ČSO
eshop.birdlife.cz

Dřevěné dekorace na zeď, brože a náušnice BeWooden

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXX, číslo 3/2023

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).

Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: csob@birdlife.cz

Redakční rada: **Alena Klvaňová**, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka

Jaroslav Cepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz | **Gabriela Dobruská**, dobruska@birdlife.cz |

Lucie Hošková, hoskova@birdlife.cz | **Barbora Kamínická**, barbora.kaminiecka@nature.cz |

Jiří Sládeček, jiri.sladecek@volny.cz | **Věra Sychrová**, sychrova@birdlife.cz |

Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz | **Lukáš Viktora**, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně. Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 400 Kč.

Obsah a čísla ke stažení najdete v pdf na birdlife.cz/ptaci-svet.

- 1 | Úvodník / *Zdeněk Vermouzek*
- 1 | Z terénu i z kanceláře / *Věra Sychrová*

Co přinesl poštovní holub

- 2 | „Konipas smetákový“ / *Karel Buzek*
- 2 | Velmi blízcí sousedé / *Lenka Uhlířová*
- 2 | Bláto pro jiřičky / *Jindřiška Bátková*

Letem ptačím světem Báry Kaminiecké

- 3 | Maurícius nechce opakovat příběh dodá
- 3 | Španělská Doňana vysychá
- 3 | Naděje pro stěhovavé dravce

Z domova

- 4 | Zajímavá pozorování od května do července / *Jan Studecký, Jan Grünwald*

Zajímavosti z ptačí říše

- 5 | Nové ostrovy pro rybáky / *Barbora Pelánková, Gašpar Čamlík*
- 6–7 | Černovická terasa – ptačí ráj pod tlakem / *Jan Sychra*

Rady, tipy, návody

- 7 | Management biotopů pro chocholouše obecného v průmyslových zónách / *Jan Sychra, Libor Praus, Gašpar Čamlík*
- 8 | Jde to i bez budek / *Evžen Tošenovský*

Rozhovor

- 9–11 | Přírodu je třeba vnímat v širších souvislostech / *Rozhovor Aleny Klvaňové s Tomášem Grimem*

Objektivem

- 12–13 | Objektivem Dagmar Stříbrné

Poznáte...?

- 14–17 | Poznáte naše nejpestřejší ptáky? / *Lukáš Viktora, Jan Hošek*

Mladým ornitologům

- 18 | Krutihlavovy hlavolamy / *Vladka Sládečková*
- 18 | Polet se mnou do přírody / *Gabriela Dobruská*

Ptačí svět v říši umění

- 19 | Pštrosi v pražských ulicích / *Daniel Razím*

V ohrožení

- 20–21 | Návrat supů do Rodop / *Alena Klvaňová*
- 22 | Důsledky katastrofické záplavy na Dněpru / *Alena Klvaňová, Natalija Atamas*

Ze života ČSO

- 23 | Když ještě zpomalíte, uvidíte něco jiného / *Jakub Hlaváček, Ondřej Belfín*
- 24–25 | Představujeme pátý ptačí park ČSO – Zbudovská blata / *Lucie Hošková*

- 25 | Biosmršť ovládly rodinky husice nilské / *Eliška Konopáčová*
- 26–27 | Překvapivá hnízdní sezona v ptačích parcích / *Martin Bacílek*
- 28 | Jak jste fotili poláka a hledali mu rybník / *Ludmila Korešová, Alena Klvaňová*
- 28 | Závěti pro ptáky / *Lucie Hošková*

Za ptáky do světa

- 29–31 | Na krmišti supů v severním Španělsku / *Věra Sychrová, Ludmila Korešová*

Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček** (www.kalacek.cz)

Tisk: **Unipress, spol. s r. o., Turnov**

Jazyková korektura: **Milan Bronclík**

Toto číslo vyšlo 14. 8. 2023 v nákladu 6600 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 30. 9. 2023. Vyjde v listopadu.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Dudek chocholatý (*Upupa epops*) na snímku Dagmar Stříbrné.

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu na birdlife.cz/ptaci-svet

a profil na [facebook.com/ptacisvet](https://www.facebook.com/ptacisvet).

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 7000 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi!“ (Together for birds and people).

Obnova přírody má stále šanci

Opět píšu úvodník o nařízení o obnově přírody, často uváděném pod anglickým označením Nature Restoration Law (ten první byl v *Ptačím světě* 4/2022). Důvod je jednoduchý. Po ročním projednávání prošel návrh 12. července velice těsně hlasováním v Evropském parlamentu, a dostává se tak do závěrečné fáze, tzv. trialogu. Nařízení navrhla Evropská komise loni v červnu, členské státy jej projednaly v Radě Evropské unie a nyní schválil svoji pozici i Evropský parlament. Během trialogu se tyto tři pohledy sloučí do závěrečné podoby.

A právě na průběhu debat v trialogu záleží, do jaké míry bude výsledné nařízení funkční. Návrh budil mezi lobbistickými skupinami mnoho vášní už od počátku. Naopak u veřejnosti, ani té dotčené, informace příliš nerezonují, přestože se jedná o nejzásadnější ochranářskou legislativu od roku 1992, kdy byla přijata směrnice o stanovištích. Lobbistické tlaky, zejména z kruhů průmyslového zemědělství a lesnictví, vedly v Evropském parlamentu k velice vypjaté situaci, kdy Evropská lidová strana (EPP), nejsilnější parlamentní frakce, návrh zcela odmítala. Naštěstí se i v ní našlo několik poslanců, kteří nadřadili své dlouhodobé postoje a zodpovědnost loajalítě politické frakci, takže v rozhodujícím okamžiku prošlo nařízením parlamentem rozdílem pouhých 24 hlasů. Je potěšující, že mezi těmito několika statečnými byli i tři čeští poslanci EPP a člen konzervativní ECR (a člen ČSO a aktivní ornitolog) Alexandr Vondra. Obnovu přírody podpořili i všichni pirátští poslanci. Prošla ale i řada pozměňovacích návrhů, které radost značně kalí. Některé zásadní části, jako celý článek stanovující cíle pro šetrnější zemědělské hospodaření, vypadly. Takovéto vážné oslabení by mohlo vést až k úplné nefunkčnosti celého nařízení. Můžeme doufat, že se chybějící části do návrhu vrátí v trialogu, a výsledná podoba se tak přiblíží návrhu komise i pozici Rady. Příroda je přece jen jedna, a chceme-li ji obnovit, nelze některé její části prostě vyjmout nebo nechat na později. Zároveň bychom měli začít připravovat národní plán obnovy přírody na úrovni našeho státu. I se sebelepšími nařízeními EU si totiž přírodu v českém státě můžeme obnovit jen my sami.

Zdeněk Vermouzek

Foto: Jindřiška Bálková

Foto: Zuzana Holubová

V jádrové oblasti severozápadních Čech jsme letos spočítali nejméně 74 mláďat této kriticky ohrožené sovy. Je to jenom o málo více než loni. Ačkoliv byl v krajině dostatek hrabošů polních, na sýččí populaci to nemělo kýžený kladný vliv. Početnost sýčků tak zůstává víceméně konstantní se zhruba stovkou párů.

- **Na více než 130 místech jsme ve spolupráci s dobrovolníky uspořádali od konce dubna do června 32. ročník Vítání ptačího zpěvu.** Největší koordinované akce svého druhu v Česku se zúčastnily téměř čtyři tisícovky lidí, kteří pozorovali ptačí navrátilce na hnízdištích. Mnohde bylo součástí vycházek také kroužkování a další doprovodné aktivity zaměřené na osvětu.
- **O víkendu 12.–14. května proběhl první ročník expedice pro mladé ornitology Musilkova cesta na Sibiř.** Akce v kempu Blatnice se zúčastnilo 25 dětí ve věku 10–15 let. Přiblížili jsme si různé ornitologické aktivity od mapování či měření průhlednosti vody až po odečítání ornitologických kroužků a ukázky kroužkování.
- **Přes 1200 dárců přispělo na začátku června za pouhých pět dní neuvěřitelnými třemi miliony na nový ptačí park!** V pořadí pátý ptačí park ČSO vzniká na legendární ornitologické lokalitě Zbudovská blata v jižních Čechách. Více na str. 24–25.
- **Populace evropských ptáků, zejména těch hmyzožravých, nejvíce ohrožujeme používáním pesticidů a hnojiv v zemědělství.** Ukázala to mezinárodní studie, na které se podílelo 52 evropských vědců včetně těch z ČSO. Údaje pocházejí z databáze Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků, který koordinuje ČSO.
- **V ptačím parku Josefovské louky se letos poprvé vylíhla mláďata jeřábů popelavých.** Tento chráněný druh je známý plachostí a skrytým způsobem života. Vyhníždění obezřetných jeřábů i přes stále vzrůstající návštěvnost ptačího parku ČSO je dalším důkazem, že obnovené mokřady mohou skvěle sloužit ptákům i lidem. Další novinky ze všech ptačích parků si přečtete na str. 26–27.

- **Jubilejním desátým rokem letos sledujeme hnízdění čápů bílých v programu občanské vědy Čapí hnízda.** Ve spolupráci s dobrovolníky jsme do konce července zaznamenali vzletná mláďata na téměř 650 hnízdech oproti 602 loňským. Do programu se lze zapojit na stránce birdlife.cz/capi.
- **Od června do července jsme uspořádali sérii devíti vycházek za synantropními ptáky.** Účastníci pozorovali hnízdiště rorýsů, jiříček, vlaštovek i kavek, po setmění pak pomocí detektorů sledovali také netopyry. V Olomouci se navíc vydali na jediné známé hnízdiště výřečka malého v Česku.
- **Jihomoravská pobočka ČSO umístila na vybrané rybníky v Jihomoravském kraji osm plovoucích hnízdních ostrovů.** Slouží rybákům obecným, jejichž přirozená stanoviště šterkových ostrovů v korytech mnohých řek v Česku zmizela kvůli necitlivé regulaci toků. Rybáči nové ostrovy okamžitě osídlili a úspěšně vyvedli mláďata.
- **Kanál ČSO na YouTube dosáhl v červenci 4 tisíce odběratelů.** Oblíbenost si získal především díky živě vysílaným webinářům Ornitológ na drátě, kterých je nyní již 38 a další připravujeme. Kromě toho diváci často sledují také půlhodinový dokument *Slyšet sýčka* a přímý přenos z hnízdění racků u Tovačova. Brzy vložíme čtyři nové krátké filmy, které vznikly v rámci projektu Okřídlení sousedé. Těšit se můžete na čápy, obyvatele půd, vlaštovky a jiříčky a další. Více na youtube.com/CSOBirdLife.
- **Klíčové evropské nařízení na obnovu přírody prošlo 12. července prvním čtením.** Poslanci a poslankyně Evropského parlamentu návrh nařízení schválili, nicméně včetně konzervativních pozměňovacích návrhů, které vyřadily důležité části týkající se zemědělské krajiny či opylovačů. Doufejme, že se do závěrečné podoby ještě vrátí.

„Konipas smetákový“

Na dvoře našeho rodinného domku máme v rohu okapový sud, za který stavíme metly a smetáky. 11. dubna jsem zjistil, že si tam staví hnízdo nějaký pták. Vyloučil jsem rehka domácího i lejska šedého a zanedlouho jsem poznal, že se jedná o konipasa horského. Hnízdo bylo postaveno z kořínků, plevele a mechu a měkce vystláno srstí a žíněmi. Samička do něj postupně snesla šest vajíček a od 18. dubna na nich začala intenzivně sedět. Po dvanácti dnech se všechna vejce vylíhla. Dvě ptáčata se záhadným způsobem ztratila, ale všechna čtyři zbylá mláďata zdárně opustila hnízdo dopoledne 16. května.

Karel Buzek, Rousínov

Velmi blízcí sousedé

Když jsem se před několika měsíci začala pokoušet o fotografování ptáků, věděla jsem, že u nás žijí různé zajímavé druhy, ale i tak mě překvapilo, kolik se mi jich za tu krátkou dobu podařilo zachytit doslova za humny. Zvláště na dvou „ptačích“ místech, u kterých se pro fotku zastavují skoro denně: prvním je jeden trnkový keř, na kterém jsem od jara přistihla už 12 různých druhů včetně párku bramborníčků hnědých, a tím druhým malý rybníček v polích, kde pravidelně loví ledňáčci, volavky popelavé i bílé nebo čápi černí a který je také oblíbenou občerstvovnou pro tažné ptáky. Na jaře mě u něj nadchl pár jeřábů popelavých, v červenci se mi díky teleobjektivu konečně podařilo určit protahující bahňáky (kulík říční, vodouš kropenatý a šedý), ale největší radost mi dělá rodinka chřástalů vodních, jejichž černá, legračně pobíhající kuřátka mě asi nikdy neunaví pozorovat.

Lenka Uhlířová, Olbramovice

V naší škole chceme dětem předat trvalé návyky. O ochraně přírody proto nestačí jen mluvit v environmentální výchově (nebo soutěžit či jen třídit odpadky...). Pozorovali jsme jiříčky, které si v okolí začaly stavět hnízda a nosily bláto z kaluže na nedalekém parkovišti. Když kaluž vyschla, rozhodli jsme se s dětmi pravidelně ji zalévat. Na některých stavbách v okolí ale nejsou jiříčky vítány. Jeden z obyvatel, kterému jsme zalévání parkoviště vysvětlili, proto dokonce chodí zalévat tajně v noci. Právě k tomu potřebujeme ekologickou výchovu – aby současní školáci nemuseli svoji pomoc přírodě v dospělosti takto skrývat.

V základní škole Svatoplukova v Olomouci jiříčkám připravují bláto přímo na okenním parapetu. Takový blátivý truhlík v letních měsících výborně nahradí krmítko – ptákům pomáhá a dětem umožní kontakt s živou přírodou doslova na pár centimetrů.

Jindřiška Bátková, ZŠ Bohutín (okres Šumperk)

Mauricius nechce opakovat příběh doda

V loňském roce byla národním ptákem ostrova Mauricius vyhlášena poštolka mauricijská (*Falco punctatus*). Její zvolení není náhodné. Ostrovní stát v Indickém oceánu je znám díky jinému ikonickému druhu ptáka. Dronte mauricijský zvaný dodo, nelétavý pták příbuzný holubům, byl vyhuben na konci 17. století. Endemická poštolka byla jen krůček od toho, aby sdílela jeho osud. Ničení prostředí, nedostatek potravy, zavlečené nepůvodní druhy a následky používání DDT si vybraly svou daň. V roce 1974 zbývaly na Mauriciu poslední čtyři poštolky, z toho jediný hnízdní pár. Bylo nutné jednat. Vědci odebrali vejce posledního páru k umělému líhnutí a zároveň poštolky přikrmovali, aby snesly další snůšku. Odchovaná mláďata byla vypouštěna zpět do vhodného prostředí a přikrmována. Pro hnízdící páry byly instalovány bezpečné hnízdní budky odolné proti nenechavým predátorům, zejména zavlečeným makakům jávským. Během deseti let bylo vypuštěno okolo 300 mladých poštolek. V roce 1994 byl na Mauriciu vyhlášen první národní park, který demonstroval důležitost ochrany přírody, protože chráněné území poskytlo útočiště nejen ohroženým poštolkám, ale i mnoha dalším druhům. Poštolky mauricijské však stále nemají vyhráno. Dnes jejich populace ve volné přírodě čítá asi 350 jedinců. Jsou příkladem druhu, který byl v poslední chvíli s vynaložením obrovského úsilí zachráněn před vyhynutím. Mnoho jiných takové štěstí nemělo.

Podle *birdlife.org*

Foto: Dominic Mitchell, BirdLife

Poštolky mauricijské snášejí více vajec do hnízdních budek, kde jsou mláďata lépe chráněna před predátory a jejichž design Mauricijská nadace pro divokou přírodu (MFW) nadále zdokonaluje

Španělská Doñana vysychá

Národní park Doñana, mokřadní ráj na jihu Španělska o rozloze téměř 550 km², který je domovem mnoha ohrožených druhů, čelí velké hrozbě. Experti odhadují, že v okolí parku bylo v nedávné době vyhloubeno okolo 1000 ilegálních vrtů, které odvádějí spodní vodu z parku pro potřeby zemědělské produkce v okolí. Někteří farmáři získávají vodu i pomocí výkonných čerpadel. Nezákonný odběr vody způsobuje degradaci půdy, ztrátu biologické rozmanitosti, a dokonce mění toky řek. Vědci předpovídají, že mokřadům v parku hrozí během deseti let vyschnutí. V posledních dvou letech vysychá hlavní laguna parku již na jaře, což má ničující dopad na ptačí populace. Druhy jako čírka úzkozobá, kachnice bělohlavá nebo slípka modrá jsou přímo závislé na dostatku vody v prostředí a současný stav může vést až k jejich vyhynutí v oblasti. Národní park Doñana je přitom od roku 1994 součástí Světového dědictví UNESCO, a španělská vláda se tak zavázala toto území chránit. O to více znepokojující jsou snahy místních úřadů o legalizaci některých na černo vybudovaných studní. BirdLife společně se svým španělským partnerem vyzývá andaluskou vládu k zjednání nápravy a doporučil konkrétní opatření nutná pro záchranu území. Na stránkách *birdlife.org* můžeme připojit svůj podpis pod petici vyzývající k záchraně Doňany i my. A můžeme se také zamyslet, zda opravdu potřebujeme v lednu čerstvé jahody a rajčata ze španělských skleníků a za jakou cenu byly vypěstovány.

Podle *birdlife.org*

Foto: SEO BirdLife

Ještě v roce 2021 se na tomto místě nacházel mokřad; Doñana, Španělsko, konec října 2022

Naděje pro stěhovavé dravce

Gibaltarský průliv ročně překonává kolem čtvrt milionu dravců. Více než 90 % afrických a eurasijských dravců je stěhovavých a na svých každoročních cestách čelí mnoha hrozbám. Migrace je také jedním z důvodů, proč je více než třetina druhů těchto ptáků v přírodě ohrožena. Největší jsou na tom supi, u kterých je ohroženo přes 90 % druhů včetně osmi kriticky ohrožených. Ohrožena je i polovina druhů stěhovavých orlů. V červenci proběhlo v Dubaji společně zasedání BirdLife a signatářů Memoranda o ochraně stěhovavých dravců a sov Afriky a Eurasie, které spadá do kompetence Bonnské úmluvy (Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů). Od roku 2008 má memorandum už 61 signatářů od evropských států včetně Česka na západě až po Čínu na východě. Na zasedání se státy zavázaly k ochraně 7500 stanovišť klíčových pro migrující dravce, z nichž více než 3000 je zároveň významnými ptačími územími (IBA). Je zcela nezbytné, aby státy řešily nelegální aktivity, jako jsou otravy a zástřely dravců. Zároveň je nutné plánovat energetickou infrastrukturu tak, aby nedocházelo ke kolizím ptáků s větrnými turbínami. Účinná ochrana přinesla už první úspěchy – počty orlů mořských, sokolů stěhovavých a luňáků červených v Evropě stoupají. Řada druhů však stále čelí mnoha hrozbám, zejména při svých cestách na zimoviště a zpět. Snad letos přijatý závazek k ochraně stanovišť pomůže alespoň některým z nich.

Podle *birdlife.org*

Foto: Kandukuru Nagarjun, Flickr (CC-BY 2.0)

Tisíce tažných poštolek amurských prolétají klíčovou oblastí, tzv. bottle neck site (podle hrdla láhve), ve významném ptačím území Pangti Forest v Indii

Zajímavá pozorování od května do července

Malá Sibiř na Pálavě

Celá řada raritních druhů se dá v určitých obdobích roku očekávat, a když se jednou za čas objeví, není to příliš velké překvapení. Pak jsou tu tak výjimečná pozorování, že překvapí nejen samotného pozorovatele, ale i každého, kdo se o objevu doslechne. Do této kategorie jednoznačně spadá nález zpívajícího budníčka zlatohlavého (*Phylloscopus proregulus*) nedaleko Pavlovských vrchů. Tento druh byl v naší zemi zaznamenán doposud pouze desetkrát, z toho devětkrát odchycem. Zpívající jedinec zaznamenaný 27. dubna v remízku nedaleko Pavlova tak bude jedenáctým záznamem na území České republiky. Pozorování samozřejmě

Foto: Jan Studecký

Moták stepní ze smíšeného páru s motákem lužním krmí mláďata na hnízdě u Velvar, červenec 2023

Foto: Ondřej Rýška

Zpěv budníčka zlatohlavého byl na našem území zaznamenán letos vůbec poprvé

vzbudilo zájem dalších pozorovatelů, kteří se pokusili hned další den ptáka vidět, nicméně už neúspěšně.

Jarní záznamy sibiřských pěvců jsou po celé Evropě mnohem vzácnější než ty podzimní. Jedná se patrně výlučně o ptáky, kteří k nám zabloudili v podzimních měsících a podařilo se jim na příhodném místě (například ve Středomoří) úspěšně přezimovat.

Hnízdění smíšeného páru motáka stepního a lužního

Velkou senzací tohoto července byl objev smíšeného páru motáka lužního a stepního nedaleko Velvar na pomezí Středočeského a Ústeckého kraje. Samice motáka stepního zde zahnízdila s dospělým samcem motáka lužního a úspěšně vyvedli tři mláďata. V hnízdě umístěném v pšeničném poli bylo nalezeno i čtvrté neoplozené vejce a zřejmě i zbytky pátého vejce. Jde o další neobyčejný záznam dravých ptáků v této oblasti, která je známa hlavně díky obrovským počtům protahujících dravců v průběhu podzimu. Kromě hnízdění smíšeného páru se v oblasti vyskytovaly i další páry motáků lužních, ale také několik párů kalousů pustovek a pravidelně tu bylo pozorováno i několik orlů křiklavých. Způsobil to zvýšený výskyt hrabošů, kteří těmto ptákům slouží za kořist. Hnízdění smíšeného páru dvou motáků je ale největší zajímavostí, zejména proto, že jde zřejmě o vůbec první zdokumentované hnízdění takového páru na světě. Jelikož byla mláďata odchycena a vybavena

GPS loggery, bude v případě jejich zdárného opuštění hnízdní lokality možno získat nejen cenné poznatky o vnější morfologii hybridních ptáků, ale i o jejich migrační biologii.

Na rozdíl od poměrně běžně protahujícího a každoročně (leč roztroušeně) hnízdícího motáka lužního je u nás moták stepní stále velkou raritou, i když jeho záznamů v posledních letech znatelně přibýlo. Hnízdění bylo doposud prokázáno pouze jednou, a to u obce Dobříchov v roce 2020 (*Ptačí svět* 3/2020). Zatímco ke křížení s podobným motákem pilichem dochází v severní Evropě zřejmě docela pravidelně, smíšené páry s motákem lužním vznikají jen naprosto výjimečně. V rámci Česka je případ vyvedení těchto hybridních mláďat bezprecedentní.

Konipasí citronový v Krušných horách

Nejvzácnější druh konipasa v Česku konipas citronový se na našem území vyskytuje každoročně, hnízdí tu však jen sporadicky a prokázaných hnízdních pokusů je u nás naprosté minimum. Asi nejvíce se doposud jako potenciální hnízdiště tohoto druhu skloňovalo Úpské rašeliníště v Krkonoších, „citronci“ ale nakonec svůj domov našli v jiném pohoří. První prokázané úspěšné hnízdění čistého páru konipasů citronových v Krušných horách je dalším významným nálezem

letošní sezony. Tento druh úspěšně vyvedl tři mláďata nedaleko obce Přebuz, tedy ve stejné oblasti, kde loni s velkou pravděpodobností zahnízdil smíšený pár konipasa citronového a bílého.

Rybáci bahenní v Moravskoslezském kraji

Do třetice zajímavost z hnízdní sezony: nelze totiž nezmínit ani hnízdění mnoha desítek párů rybáků bahenních na rybníku nedaleko Karviné. Tento druh hnízdí v Česku velmi zřídka. V letech mapování pro *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2014–2017* byl sice zaznamenán v hnízdní době v deseti kvadrátech, šlo však pouze o možná zahnízdění. Poslední potvrzené hnízdění je tak z roku 2007, kdy na Ostravsku zahnízdily dva páry. Letošní hnízdění je proto nečekanou zajímavostí, zejména vzhledem k velkému počtu hnízdících párů na vegetací zarostlé hladině rybníka. Smutnou skutečností však je, že zcela výjimečný charakter hnízdního výskytu v Česku je jen dokladem kritického stavu našich rybníků z hlediska ochrany biodiverzity. Rybák bahenní totiž vyhledává extenzivně obhospodařované vodní plochy, kterých je u nás jako šafránu. Že to jde dělat i jinak, dokladuje pravidelné hnízdění rybáků bahenních na více lokalitách v Polsku nedaleko od našich hranic.

Jan Studecký, Jan Grünwald

Konipasí citronový zahnízdili v Krušných horách

Foto: Libor Praus

Početná kolonie rybáků bahenních se utvořila nedaleko Karviné

Nové ostrovy pro rybáky

Foto: Ondřej Ryška

Rybáci obecní vzlétají z hnízdního ostrova na rybníce Stolařka

Jihomoravská pobočka ČSO získala v roce 2022 projekt na podporu hnízdění ohroženého rybáka obecného. Letos v dubnu umístila na jihomoravské rybníky první čtyři plovoucí hnízdní ostrovy, další čtyři budou následovat v srpnu. Po třech měsících můžeme slavit úspěch – rybáci nové ostrovy osídlili a vyvádějí první mláďata.

Rybáci obecní využívají k hnízdění štěrkové ostrovy bez vegetace nebo jen s velmi sporou vegetací. Tyto ostrovy původně vznikaly v korytech větších řek během jarních velkých vod, dnes už jsou ale v Česku kvůli regulaci vodních toků vzácné. Aktuálně tak u nás rybáci hnízdí v počtu asi 600–800 párů na ostrovech na rybnících nebo přehradních nádržích, kde ale občas dochází ke zničení hnízd vlivem manipulace s výškou vodní hladiny. Kvůli nedostatku hnízdních příležitostí rybáci pravidelně hnízdí i na zcela nevhodných místech, kde jsou hnízda odsouzena k zániku. Kromě snahy o zachování přirozených biotopů proto přistupujeme k alternativním možnostem, jak rybákům hnízdění umožnit, například právě na umělé vytvořených ostrovech.

Instalace hnízdních ostrovů

Jihomoravská pobočka ČSO instalovala v roce 2008 první dva dřevěné plovoucí ostrovy o velikosti 2 × 9 m². V tom roce hnízdilo na jižní Moravě 53 párů, z toho 23–25 právě na těchto ostrovech. Potěšení úspěchem jsme se věnovali také managementu přirozených ostrovů. V roce 2022 hnízdilo na jižní Moravě 384–388 rybáků, z toho 270 na plovoucích ostrovech. Na 12 dřevěných ostrovech o celkové rozloze 108 m² to bylo 171 párů, zbytek pak hnízdil na plovoucích vlnolamech v PR Věstonická nádrž, jež tam instalovala společnost Povodí Moravy jako kompenzační opatření.

Instalace dřevěných ostrovů významně navýšila populace rybáků, ale i námahu spojenou s údržbou. Před každou sezonou bylo totiž potřeba ostrovy zavléct ke břehu, opravit rozpadající se dřevěné části a vyměnit prasklé

sudy. Navíc tyto ostrovy nebyly stabilní a během vlnobití se na nich mohl přesýpat štěrk i se snůškou. Každý ostrov byl opatřen oplůtkem, který bránil proniknutí predátorů, ale zároveň i návratu mláďat zpátky na hnízdo při prvních pokusech o létání. Po sedmi letech se dřevěné ostrovy rozpadly úplně a bylo nutno je vyměnit. Proto jsme hledali stabilnější ostrovy s dlouhou životností, které by byly doplněny dočasným úkrytem pro mláďata v době, kdy se učí létat.

Při návrhu nových ostrovů jsme se inspirovali zkušenostmi kolegů ze Slovenska a střední Moravy a přidali pár vlastních vylepšení. Například tvar ostrova byl navržen tak, aby při daných rozměrech poskytoval co největší hnízdní plochu. Rybáci totiž stavějí hnízda v pravidelných rozestupech (kolem 60 cm). Byla vylepšena i ochrana proti predátorům, jako jsou norek americký nebo potkan. Každý ostrov má po celém obvodu souvislý hladký převis, který predátorům znemožňuje šplhání. Nové ostrovy zhotovila firma SM ponton a po třech měsících lze říct, že splnily všechny požadavky na stabilitu, bezúdržbovost a ochranu před predátory na výbornou.

Fotopasti na ostrůvčích nám dovolují nahlížet na rybáky obecné i jejich mláďata opravdu zblízka

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Společně pro zelenou Evropu
Podpořeno Norskem prostřednictvím
Norských fondů.

Projekt „Plovoucí ostrovy – podpora biodiverzity a kvality vod“ je financován z Fondů EHP a Norska 2014–2021 v rámci programu „Životní prostředí, ekosystémy a změna klimatu“ Státního fondu pro životní prostředí a výzvy „Rago – pilotní projekty a inovativní řešení pro zlepšování stavu ekosystémů“.

Školka pro mláďata

Každý hnízdní ostrov je doplněn plovoucím vegetačním ostrovem, který slouží k odpočinku a dokrmení mláďat mezi prvním vzlétnutím z hnízda a úplným osamostatněním. Podobu vegetačních ostrovů navrhli kolegové ze společnosti Vodohospodářský rozvoj a výstavba a z Fakulty životního prostředí České zemědělské univerzity v Praze. Konstrukci ostrova tvoří dvě gabionové sítě, mezi kterými je rohož z kokosových vláken pro uchycení vodních rostlin. I když vegetace na některých ostrovech podlehla náporu labutí, vegetační ostrovy slouží svému účelu – skutečně na nich odpočívají dorůstající mláďata rybáků, a kromě toho na nich zahnízdlí raci chechtaví a různé druhy kachen.

Monitoring dění na ostrovech je zajištěn za pomoci fotopastí s dálkovým přenosem. Neustálé monitorování nám dává možnost přesněji vyhodnotit úspěšnost hnízdění a také včas odstranit jedince, kteří podlehli ptačí chřipce. Právě ptačí chřipka ovlivnila letošní sezonu v celé Evropě, kde část kolonií úplně zanikla a na ostatních poklesla početnost o jednu čtvrtinu až třetinu. Podobně i na jižní Moravě zůstala část lokalit neobsazena a na všech ostatních početnost poklesla. Celkem jsme jen na plovoucích ostrovech posbírali 154 uhynulých rybáků. Velké množství hnízdění skončilo neúspěchem a jinde zcela opuštěný ostrov osídlili další ptáci, nakonec jsme se však dočkali mláďat na všech nově instalovaných ostrovech. Plovoucí hnízdní ostrovy zabezpečené proti predaci a rozptýlené na větším území tak mohou hrát důležitou roli při ochraně rybáka do budoucna.

Letošní sezona ovšem pro rybáky dosud neskončila a řada párů v době uzávěrky tohoto čísla (15. 7.) ještě hnízdí. Pokud byste se chtěli o rybácích a o dění na ostrovech dozvědět více, navštivte naše webové stránky ostrovvyprorybaky.cz, kde pravidelně zveřejňujeme záznamy z fotopastí, aktuální informace a pozvánky na exkurze pro veřejnost. Po ukončení hnízdní sezony zde také najdete data o úspěšnosti hnízdění.

Barbora Pelánková, Gašpar Čamlík

Foto: Fotopast

Černovická terasa – ptačí ráj pod tlakem

Pohled na aktivní pískovnu na Černovické terase, kde letos zahnízdilo 740 párů břehulí říčních

Je to přesně dva a půl roku od doby, kdy Jihomoravská pobočka ČSO upozornila, že Brno chce povolit výstavbu dalších průmyslových hal na Černovické terase, čímž by zanikla unikátní a cenná lokalita pro 130 druhů ptáků včetně mnoha ohrožených. Velký ohlas médií a vlna podpory od veřejnosti vyústily v sérii schůzek ornitologů s městem a majiteli pozemků. Podařilo se vyjednat kompromis a zajistit ochranu nejcennějších částí území. Ptáci tak mohou na Černovické terase dál hnízdit a výsledky letošní hnízdní sezony ukazují, že mnohým z nich se tu daří. Situace v tomto dynamickém území s aktivní pískovnou však i nadále zůstává velmi křehká.

Výbornou zprávou letošní sezony na Černovické terase je vyhníždění vodouše rudonohého. Je to přesně po 19 letech, co zde a vlastně v rámci celého Brna vyvedl mláďata. Tehdy to bylo v nově vytvořeném mokřadu pod Švédskými valy, který je ale od té doby na suchu. V letošní sezoně se to povedlo na luční oplocené lokalitě retenční nádrže na Ivanovickém potoce. Na jaře se tu vodouši rudonozi zdržovali od dubna a v polovině června jsme zde pozorovali minimálně dvě již poměrně velká vyvedená mláďata, přičemž dospělí ptáci stále velmi aktivně varovali.

Na vlhké a plotem zabezpečené louce retenční nádrže hnízdí pravidelně také 15–20 párů čejek chocholatých. Pro jejich úspěšné vyhníždění je zásadní posunutí seče do druhé poloviny června, které jsme v minulosti vyjednali se správcem lokality Brněnskými vodárny a kanalizací. Dvě rodinky tu letos, rovněž tradičně, vyvedli také kulčici říční. Kromě seče je pro úspěšné hníždění několika druhů bahňáků klíčové také budoucí propojení zelených biotopů na Černovické terase tak, aby lokalita nezůstala izolovaná uprostřed halové zástavby a rušných silnic, což vše prozatím vyplývá z budoucího územního plánu města Brna. To se budeme snažit změnit. Zároveň chceme obnovit mokřad pod Švédskými valy a vrátit do něj vodu.

Důležitou část terasy zaujímá aktivní Černovická pískovna s vlajkovým druhem

břehulí říční. Její kolonie je letos opět v plné síle a ptáci obsadili hned tři různé stěny. Podle počtu nor v aktivních plochách odhadujeme letošní hnízdní populaci na přibližně 740 párů! Oproti poslednímu sčítání v roce 2019, kdy odhad činil kolem 600 párů, tedy došlo k dalšímu nárůstu. Na jediném místě v Brně tu hnízdí také vlyhy pestré. Budoucnost těchto druhů zde ale není samozřejmostí. Zásadní je těžba písku i v budoucnosti a snad i platný záměr města zde po těžbě vytvořit park založený na nové divočině s managementem pískových stěn i pro tyto ptačí druhy. Důležitá je pro břehule také návaznost úhorových biotopů, kam létají za potravou. V okolí však bohužel vznikne mozaika zelených ploch s halovou zástavbou, a tak teprve budoucnost ukáže, jak tento dohodnutý kompromis ptačí populace ovlivní.

Kriticky ohrožený chocholouš obecný má na Černovické terase jednu z posledních vitálních městských populací v Česku. V souvislosti s necitlivými zásahy v hnízdních biotopech, které zahrnují výstavbu hal v hnízdním období a velmi intenzivní sečení trávníků, ale může dojít k jejímu rychlému konci. A přesně tyto věci se v průmyslové zóně na Černovické terase dějí i v letošním roce. Navrhli jsme proto nastavení vhodné péče o trávníky i razantnější management některých ploch průmyslové zóny pro hníždění a potravní stanoviště chocholoušů. Pokud se podaří tento návrh prosadit, může prospět i dalším ohroženým druhům, jako jsou třeba koroptyve polní. Hníždění chocholoušů bylo letos našťastí potvrzeno i mimo nebezpečnou průmyslovou zónu, v krásně kvetoucích úhorech v okolí pískovny, kde těmto ptákům aktuálně nic nehrozí.

Některým druhům se tedy na Černovické terase daří, jiným ne. V posledních letech prakticky vymizelo hníždění bělořitů šedých, ubyl i bramborníček černohlavý. V souvislosti s vykáčením poloviny plochy místních úhorů za účelem výstavby hal, které vyplynulo z požadavků majitelů pozemků a developerů, razantně ubylo ploch pro hníždění některých vlajkových druhů, jako jsou pěníce vlašská nebo slavík obecný. Pokles početnosti či vymizení těchto druhů v území je tak na spadnutí. Je proto naprosto nezbytné, aby dle domluvy proběhlo narovnání majetkových poměrů a aby se v ploše úhorů, která zůstala

ponechána pro ptačí populace, rozběhl cílený management. To se snad brzy podaří.

Na podzim je v plánu vytvoření nových tůň v úhorech jako kompenzace za vykáčené porosty. Zároveň se i nadále jedná o tom, jak zařídit, aby bylo možné zrušit dobývací prostor v ploše cenných úhorů, aniž by se pak musela provádět rekultivace. Jde o komplikovaná jednání s báňským úřadem, která vede Černovická pískovna a do kterých se chceme rovněž zapojit.

Jihomoravská pobočka sleduje ohrožené druhy na Černovické terase skoro 25 let. Za tuto dobu zde napočítala téměř 130 druhů ptáků, čímž se terasa řadí mezi tři ornitologicky nejcennější lokality ve městě. Jenže na rozdíl od území Hádů a Holáseckých jezer nemá žádnou zákonnou ochranu, a tak je potřeba, abychom ji neustále sledovali a měli přehled o jejím vývoji.

Území Černovické terasy má bohatou historii a v tuto chvíli doposud i významné přírodní bohatství. To je dáno především stálou činností člověka, který tuto lokalitu razantně ovlivňuje již po staletí. Současný stav terasy slouží nejen biodiverzitě, ale významně ovlivňuje i mikroklima v celé oblasti tím, že zdejší stabilizovaná zeleň ochlazuje vzduch. To je velmi nápadné zvláště v porovnání s okolní halovou zástavbou, která naopak vytváří tepelný ostrov.

Černovická terasa je dnes územím rozpolceným, pod dlouhodobým tlakem mnoha lidských zájmů. Přesto však je především územím příležitosti, která se nemusí opakovat. Budoucnost této lokality se rýsuje v novém územním plánu města Brna, do jeho budoucí podoby by však měli mít možnost promluvit především občané okolních městských částí. Čas ukáže, jakou Černovickou terasu a jaké její hodnoty předáme svým potomkům. Ne vše lze totiž poměřovat jen penězi.

Jan Sychra | je lektorem Ústavu botaniky a zoologie PřF MU v Brně a předsedou Jihomoravské pobočky ČSO. Zaměřuje se na výzkum bezobratlých ve stojatých vodách, ptáky ve městech a zemědělské krajíně a ochranu jejich biotopů. V Brně se věnuje například ochraně Černovické terasy.

Management biotopů pro chocholouše obecného v průmyslových zónách

Foto: Pavel Štěpánek

Chocholouši obecní hnízdí v řídkém porostu či na holém substrátu a rádi často vysedávají a zpívají na různých hromadách i na střeších okolních hal

Chocholouš obecný je vázaný na extrémně otevřená stanoviště s velkým zastoupením holé půdy. Dnes často osidluje místa rozsáhlé výstavby na okrajích měst, kde však stavební práce neprobíhají tak plošně a pomalu jako dříve. Jednotlivé populace usedlých chocholoušů jsou čím dál izolovanější a neschopné v dostatečné míře včas kolonizovat vhodná vzdálenější stanoviště. Na dlouhodobé přežívání chocholoušů negativně působí i nízká hnízdní úspěšnost. Chocholouši totiž svá hnízda stavějí nejčastěji na zemi na trávnících, rumišťích či okrajích polí. Mnoho hnízd tak bývá zničeno bagry, buldozery nebo při příliš častém sekání trávníků. Následující výčet opatření jsme navrhli pro průmyslovou zónu na Černovické terase, kde v současnosti hnízdí 8–10 párů chocholoušů, ale lze se jím inspirovat na kterékoli lokalitě s výskytem tohoto kriticky ohroženého druhu.

1. Sečení travních porostů by mělo probíhat tak, aby na počátku hnízdní doby, tedy v půlce března, byly všechny porosty co nejnižší. První seč by měla proběhnout až v polovině května a následná nejdříve po 40 dnech. To znamená, že v průběhu hnízdní chocholoušů od půlky března do poloviny července (obvykle hnízdí dvakrát za sezonu) by kosení probíhalo zhruba v termínech 15. 5., 25. 6. a 6. 8. Od začátku srpna je pak z pohledu hnízdní chocholoušů možné kosit častěji.

2. Zásady kosení v mimohnízdni době. S ohledem na výskyt chocholouše, ale i jiných druhů živočichů (například hmyzu) a vzhledem k letním teplotám je vhodné i v mimohnízdni období dodržovat další zásady kosení zahrnující mozaikovou seč a ponechání květnatých pásů. Letní kosení by mělo probíhat jen v případech většího zárůstu ploch vyššími bylinami a chladnějšího počasí. V celém území s výskytem druhu by pak neměly být používány pesticidy.

3. Stálá přítomnost holé půdy a řídkých úhorů v teritoriích chocholoušů je velmi důležitá. Na vytipovaných větších plochách trávníků by z tohoto důvodu měl být pravidelně, ideálně na podzim (v říjnu) stržen travní drn alespoň na čtvrtině jejich rozlohy tak, aby se objevily holé substráty. V dalším roce by došlo ke stržení drnu na čtvrtině plochy na jiném místě než v roce předchozím. Na větších z těchto ploch je vhodné v pohnízdni sezoně zavést mozaikový způsob seče se střídavým ponecháváním kvetoucích pásů. Je třeba počítat s průběžnou aktualizací ploch aktivního managementu podle vývoje na lokalitě (například u nové výstavby) tak, aby byl zachován jejich rozsah.

4. V teritoriích chocholoušů je žádoucí udržet co nejvíce volných prostranství, kde bude dodržen rozestup mezi budovami aspoň 100 m. Výsadby stromů a keřů by měly v průmyslové zóně probíhat jen v minimální možné míře a stromy by neměly být vysazovány především v plochách aktivního managementu pro chocholouše (podle bodu 3). Pokud je to možné, vždy by mělo být prioritou zachovávat nebezpečné cesty a parkoviště a nenahrazovat je sterilními asfaltovými plochami.

5. Zelené střechy. U nově budovaných hal by měly být upřednostňovány stavební projekty počítající se zelenými či aspoň oblázkovými plochými střechami. Chocholouši na plochých střechách s oblibou hnízdí a řídkší bylinný střešní porost může hnízda účinně maskovat před predátory i poskytnout chocholoušům důležitý zdroj potravy. Při plánovaném osazení střech solárními panely je žádoucí, aby pod nimi byla rovněž zelená střecha a z celkové plochy střechy bylo ponecháno přibližně 20 % s otevřenými biotopy bez panelů.

6. Stavební práce jen v mimohnízdni době. Veškeré stavební práce v biotopech chocholoušů (na úhorech, holých substrátech, trávnících), především další výstavbu v průmyslové zóně, je zásadní směřovat mimo hnízdní sezonu, tedy mimo období 21. 3. – 31. 7. V tomto období je rovněž nutné nezasahovat do hromad sutí a jiných materiálů, které před hnízdní sezonou v území vzniknou. Práce by měly být naplánovány tak, aby v hnízdním období neprobíhaly žádné takovéto riskantní zásahy. Kromě chocholouše je toto opatření zaměřeno i na možné hnízdní dalších ohrožených druhů, jako je bělořit šedý.

7. Skla. Jestliže se v průmyslové zóně vyskytují ohrožené či zvláště chráněné druhy ptáků, neměly by zde vznikat budovy s většími skleněnými plochami (průhlednými či naopak reflexivními skly), které by mohly způsobovat zabíjení ptáků.

Jan Sychra, Libor Praus, Gašpar Čamlík

Foto: Lenka Neumanová

Letošní hnízdiště chocholouše na rozkvetlém úhoru na Černovické terase, který je cenným biotopem, k jehož ochraně je potřeba nastavit oficiální management lokality

Jde to i bez budek

Foto: Evžen Tošenovský

Prostor za atikovým panelem, kde se nacházelo původní hnízdo; zeleným sprejem je označena pozice a rozměr nového boxu (Mohelnice)

Foto: Evžen Tošenovský

Takto mohou být boxy „vezděny“ i v případě realizace obytné nadstavby; hnízdní dutinu za původním ventilačním otvorem lze vysekat ve stávajícím atikovém panelu, pokud je dostatečně silný (Velký Týnec)

Foto: Evžen Tošenovský

Box je za atikovým panelem umístěn na základovou desku v místě původní hnízdní dutiny, atika je v tomto případě navýšena (Mohelnice)

Foto: Evžen Tošenovský

Hnízdní boxy instalované do izolantu se vyrábějí ze zbytků XPS, je ale možné použít i OSB nebo Cetris (cementotřířskové) desky, případně jiný materiál kompatibilní se zateplovací vrstvou (Mohelnice)

Foto: Evžen Tošenovský

U šikmých střech většinou stačí ponechat hnízdní prostor za pozednicí, pokud je ale plánována půdní vestavba nebo jiné využití půdy, je vhodné i zde instalovat boxy na míru. Ty navíc zabezpečí hnízdní dutiny proti předaci z prostoru půdy (zejména kunou) a zabrání i „zabloudění“ rorýsů dovnitř půdy, kde často uhynou (Přerov).

Foto: Evžen Tošenovský

Nelepší odměnou za pečlivou realizaci je rychlé obsazení dutin hnízdními páry – pohled původním otvorem do již instalovaného boxu (Velký Týnec)

Při ochraně hnízdišť rorýsů je často třeba nahradit původní hnízdiště v dutinách rekonstruovaných budov novými prvky. Není to ideální řešení, lepší je zachovat původní místa, na která jsou rorýsi silně vázáni, v mnoha případech to ale prostě není technicky možné. Většina stavařů a projektantů volí instalaci rorýsích budek, kterých je dnes velká nabídka, a je tedy možné vybrat vhodný typ jak do zateplení, tak montovaný na fasádu. Je však nutné zdůraznit, že budky by měly být vždy až tím posledním možným řešením! Nejsou zdaleka ideální ani pro hnízdící rorýse (většina typů více nebo méně vystupuje z fasády, což rorýsi často nepřijmou), ani pro samotnou budovu (vytvářejí další římsu, kde mohou dosedat domácí zdivočelí holubi, v zimě zadržují sníh, narušují vnější vzhled budovy). Na vysvětlenou cituji kolegyni posudkářku: „Nemůžu firmy odnaučit používat předsazené budky. Rorýsi v nich přitom skoro vůbec nehnízdí.“

Tyto problémy částečně řeší budky zcela zapuštěné do vrstvy izolantu (většinou síly nejméně

160 mm), dnes dostupné v provedení jak z dřevobetonu (do minerální vaty), tak z extrudovaného polystyrenu neboli XPS (do polystyrenových izolačních materiálů). Problém je někdy možné částečně eliminovat i vhodnou instalací, kdy například u budov s přesahem střechy se budky co nejvíce zapustí přímo pod římsu, je-li dostatečně široká. I když ale budky umístíme co nejbližší původním hnízdům, jde stále o náhradní řešení, které může být rorýsy odmítnuto. Proto je vždy potřeba nejprve zvažovat všechny další možnosti, které na konkrétní stavbě přicházejí v úvahu.

Jednou z nich jsou hnízdní boxy instalované nikoliv vně původního pláště budovy, ale přímo za původní atikový panel nebo římsu přesahu střechy přesně v místech, kde se nacházely původní hnízdní dutiny. Jako vlety do takových boxů pak slouží původní ventilační otvory (u plochých střech) nebo upravené otvory v římsě přesahu střechy (u sedlových a valbových střech). Rorýsům tak zůstává zachován původní vlet (což je pro ně zásadní) a zároveň jsou tato opatření v případě správného provedení bezproblémová pro vlastní stavbu. Navíc tak zajistíme i velmi početná hnízdiště desítek párů, jejichž kompenzace budkami by byla prostorově neproveditelná. Zejména poslední rok se velmi

zpřísňují požadavky na energetickou efektivitu rekonstrukcí, a proto projektanti častěji navrhují kompletní otevření plochých střech na panelových domech až na základovou desku a vytvoření zcela nové skladby střechy. Dříve se střecha většinou jen zateplila pokládkou izolantu na stávající skladbu, čímž zůstávaly zachovány původní hnízdní dutiny. Při realizaci zcela nové skladby ploché střechy ale tyto prostory zanikají, a je tak v daleko větší míře potřeba instalovat zaatikové boxy. Pouhé ponechání volných vletových otvorů jako dříve totiž nestačí, protože hnízdní dutina za otvorem již není. Někdy může být hnízdní dutina vysekána z vnitřní strany přímo do panelu (je-li silný). Původní ventilační otvor už pak slouží jen jako vletový otvor do boxu, který je součástí nové skladby střechy. Toto opatření jsem za poslední dvě sezony navrhl už na pěti větších stavbách, přičemž v předchozích deseti letech ani jednou.

Stavebnictví se stále dynamicky vyvíjí a reaguje na nové trendy v materiálech i požadavky na energetické úspory. Chceme-li tedy zajistit účinnou ochranu rorýsů na stavbách, musíme rozvíjet také naše doporučení a pomoc stavebníkům.

Evžen Tošenovský

Nejlip je mi v nějakém tropickém zapadákové – přes den rychlostí tak kilák za hodinu bloumám po lese, žasnou a fotím, večer v pouliční putyce dumám, jestli to není jen sen. Nejvíc „happy“ jsem v Latinské Americe, třeba tady v Kolumbii.

Přírodu je třeba vnímat v širších souvislostech

Rozhovor s Tomášem Grimem

Měl jsi ptáky rád od dětství?

Vyrůstal jsem jako městské dítě v brněnském činžáku, ptáčkařit jsem začal docela pozdě, až v patnácti. Docela bizarně byl úplně prvním ornitologem z masa a kostí, kterého jsem potkal, Karel Hudec, jedna z největších legend české ornitologie. Pracoval na akademii věd, pár set metrů od našeho domu na kopci nad Pisárkami. Ptáky jsem začal pozorovat sám na třebíčských rybnících a hned napoprvé jsem našel asi tři nové druhy pro Česko (*směje se*). Tak jsem šel za Hudcem a ten mě poslal za Dodinem, Robertem Doležalem, který mě začal učit ptáky. Pamatuji si, jak jsem na konci první výpravy už měl hlavu v pejru, protože jsem se namotivovaný Dodinem snažil určovat všechno, a říkám: „Hele, tamhle je koňadra.“ A Dodin: „Hm, to je uschlý jabko.“

Máš nějaký životní vzor, zdroj inspirace?

Jeden z klíčových momentů přišel, když mamka donesla knížku *O mé rodině a jiné zvířené* Geralda Durrella. To mi bylo třináct. Dodnes si přesně vzpomínám na scénu, kdy jsem začal číst. Kromě Durrella je to rozhodně David Attenborough a jeho dokumenty. U něj jsem poprvé viděl princip playbacku – zalezl na novozélandském ostrůvku Tiritiri Matangi do kroví, vytáhl reprák, pustil laločnicka a ten se opravdu objevil! Jako kluk jsem na to zíral. Pro mě byl tehdy sen dostat se na Nezider; ten se mi splnil po pěti letech birdění a napsal jsem o něm svůj první textík pro *Ptačí svět* (1/1998: 8). Možná „až budu fakt velký a bohatý“, tak Camargue. Ale Nový Zéland? To bylo jako na Mars, nulová pravděpodobnost. Když jsem se pak o nějakých dvacet roků později na „Tiri“ podíval, byl to až náboženský zážitek... Attenborough byl pro

mě klíčový celkově: v jednom záběru povídá někde u Kapského Města a v příštím kdesi v Austrálii. Proč? Protože hledá souvislosti, vztahy, širší obrázek. Nic podstatnějšího podle mě není. Za to, že furt někde rajzuju a že si hodně stojím za tím, co o přírodě píšu a povídám, za to může z půlky čtení všeho možného a z druhé půlky právě sir David.

Jak rozvíjíš své vědomosti dnes, stíháš číst?

Kdeže. Dřív jsem četl leccos – na doktorátě jsem možná přelouskal víc knížek o evoluční psychologii než o kukačkách. A v první jsem byl vlastně pořádný „za školou“ – chodil jsem jen do hospody a na anglistiku, na překladatelství. Díky tomu jsem pak lektoroval překlady, Dawkinsův *Sobecký gen*, Ridleyho *Červenou královnu* a další. A přeložil *Slepého hodináře* a Marentův *Deštný les*. Super zkušenost a pro rozvoj oboru u nás určitě užitečnější, než kdybych napsal další odborný článek, který si přečte pár desítek specialistů a dál nic. V tom období jsem hltal úplně všechno, ohromně mě to bavilo. Zpětně to byla dobrá volba: pokud člověk chce uspět třeba v kukačkově, nesmí číst jen o kukačce, ale spíš všechno okolo. Fascinovalo mě bavit se s lidmi, kteří dělají úplně jiná témata. Byl jsem na kongresu, kde byli samí molekulárníci. Když jsem řekl, že dělám na kukačce – měl jsem tam poster o chemii vajec kukačky –, oni na to: „A to je vícemolekulární struktura?“ I tohle mi pootevřelo nové obzory.

Patříš ke 2 % nejcitovanějších vědců světa. Na tzv. stanfordském seznamu figuruješ v celoživotním žebříčku jako jediný český vědec z oboru behavio-

Tomáš Grim

* 13. 9. 1973, Trenčín

Vystudoval zoologii. V současné době „free-bird“ – ptáčkař na volné noze. Je spoluautorem a spolueditorem slovenské Ornitologické příručky a spoluautorem knihy o kukačce, která získala britskou cenu „Nejlepší ptáčí kniha roku 2017“. Do roku 2018 profesorem na Univerzitě Palackého v Olomouci, studoval hnízdní parazitismus, mimikry, zbarvení vajec atd. Publikoval přes sto odborných a několik set popularizačních článků. Navštívil 80 zemí na všech sedmi kontinentech, drží český rekord v pozorování ptáků (4300 druhů). Věnuje se fotografování, za své snímky sbírá ocenění (Czech Nature Photo, Bird Photographer of the Year). V roce 2019 získal Cenu ČSO za propagaci a popularizaci ornitologie u nás i ve světě.

tomasgrim.com

Foto: Tomáš Grim

1998: Oční otvírák ptáčkaře. První návštěva tropů byl „eye-opener“ a iniciační zážitek (*Ptačí svět* 3/1999: 12). Už nikdy jsme se pak na přírodu nevidali stejným očima (*Ptačí svět* 3/2014: 9–11). Na snímku (vlevo) je kamarád Miloš Jirků, který dnes v Milovcích dělá repatriace velkých savců. Cesta stála podstatně víc než celé mé roční doktorandské stipendium – rok předtím jsem tedy luxoval kaluže v podzemních garážích, stěhoval, dělal vratného i nakládku-vykládku cigaret, alkoholu a samopalů na brněnském letišti. Ve Střední Americe ještě nebyl k dispozici internet – že žijeme, se přibližně a známí dozvěděli až po našem návratu (pohlednice došly později). Těch pět týdnů jsme přežili na banánech (snídaně) a sušenkách (večeře). Tyhle zkušenosti bych přál každému dnešnímu studentovi, který „poznává svět“ na mobilu... Tady nad naším ranním vstáváním dohlíží ostraha mexické věznic u Tuxtla Gutiérrez – kde v noci stavíme stan, jsme netušili. Bylo pár dní po Mikulášovi, ještě že nepřišla „nadílka“...

Foto: Tomáš Grim

2008: Oční otvírák ornitologa. Podívat se na Tiritiri Matangi, legendární novozélandskou rezervaci, je pro zájemce o ochranu přírody totéž, co pro muslima cesta do Mekky (*Ptačí svět* 2/2015: 22–24). Ve skupince na pláži je Mark Hauber, publikačně asi nejúspěšnější badatel v mém oboru na světě. S nabídkou spolupráce mě oslovil na konferenci pár let předtím: „Líbilo se mi, jak jsi v diskusi zpražil autora posledního dotazu...“ Já na to: „Ohledně handicap principu? Kdo to byl?“ Mark: „No... jeho autor; Amotz Zahavi!“ Polilo mě horko, ale právě tahle otevřenost, nebrání si servítků a pro některé asi dost brutální styl humoru, které s Markem sdílíme, udržely naše přátelství a vědeckou spolupráci dodnes.

Foto: Miroslav Kratochvíl

2013: Štěstí přeje flexibilnímu. Konec listopadu, škrábeme se na Mt. Cameroon a mně došla hrozná věc: „Letos jsem byl na všech kontinentech kromě své nejmilovanější Jižní Ameriky! Kdy zas budu mít šanci si v jednom roce srovnat všechny?“ Okamžitě píšu esemesku Dodinovi ohledně letenek a pronájmu auta. Za dva týdny už brázdíme argentinskou pampu. Splněno.

rální vědy a ornitologie. Jak jsi toho dosáhl?

Nechtěně (*směje se*). Věda je dnes extrémní sport. I ve vědě se švindluje „dopingem“, autoři se vzájemně připisují na články, aniž by zásadně přispěli, vznikají „citační a bratrstva“ a tak. Stanfordský zebříček tímhle osidit nejde – když tě třeba cituje spoluautor, nula bodů. Největší váhu klade na články, kde jsi jediný autor. O něco méně na ty, kde jsi první z několika autorů. Ještě méně, když jsi poslední – to je druhá nejdůležitější pozice, vyhrazená pro „senior author“, šéfa týmu. Takových článků jsem měl celkem dost. A hlavně často hodně citovaných.

Proč je citovanost důležitá?

Zjednodušeně řečeno, jenom ona je důležitá. Takový Charles Darwin, autor nejpřevratnější myšlenky v dějinách lidstva. Proč ho každý zná? Protože je citován. A teď totéž z druhé strany: věda se dnes dělá pragmaticky – musím si sehnat grant, což je samo o sobě výhra, protože úspěšnost v grantových soutěžích je dneska extrémně nízká. Ale je to cíl? Určitě ne: když dostanu grant, ale nic z něho nevyrobím, jsou to vyhozené peníze – kdybych grant nedostal, nic by se nezměnilo. Pojďme o krok dál: publikuju z grantu článek, což taky není úplně snadné v době, kdy kvalitní časopisy vyhazují přes 90 % rukopisů. Je tedy cílem ten článek? Taky ne:

Foto: Susan MacClain

2017: „Splnit si sen, který jsem si ani netroufl nechat zdát.“ Tohle se mi děje furt. Vlastně není divu: každá využitá šance totiž zametá cestičku o něco lepší šanci, a tím pádem reprezentativnějším poznání pestrosti světa okolo – pro mě ten nejpodstatnější cíl. V roce 2013 mi zbyl jeden restik, sedmý kontinent. Šanci podívat se do Antarktidy jsem využil o pár let později (*Ptačí svět* 3/2019: 29–28).

pokud ho nebude nikdo citovat, co se na světě změnilo? Vůbec nic. Necitovaný článek nemusel vyjít. Vlastně neexistuje. Naopak informace z citovaného článku se může přetavit i do aplikovaného výzkumu nebo do ochrany přírody – zjistíme, jaký průběh hnízdění má datlík, a pak na to napasujeme ochranné opatření, aby sedlo jako zadek na hrnec. Ale pokud se informace nešíří, tak nemůže mít účinek, a tedy ani smysl. A v základním výzkumu – na rozdíl od aplikovaného – je tím finálním účinkem jen citace, protože jen ona ovlivňuje, co se bude v poznávání světa dít dál.

Na co jsi přišel jako první?

Bylo toho celkem dost – a právě to je ten důvod, proč jsem se „zatoulal“ na ten stanfordský seznam: hodně citované jsou totiž zpravidla novátorské práce a mě a moje kolegy nikdy moc nebavilo chodit vyšlapanou cestou. Jako první jsme popsali, jak jsou chemicky „udělané“ mimikry kukaččích vajec, nebo doložili, že hostitelé neodmítají cizí vejce podle toho, jak jsou ta vejce celkově barevně odlišná – to byla předtím učebnicová pravda, kterou nikoho ani nenapadlo podrobit kritičtějšímu testu. Ale nejvíc si cením objevu odmítání kukaččích mláďat hostitelem. Všude se psalo, že to u naší kukačky není možné ani v principu. Rajcovní na tom bylo, že rákosníci obecní ani nepoznají vlastní mláďata od cizích, a přesto se kukačky občas zbaví! Pokusy pak ukázaly, že stačí, když se rákosník bude držet pravidla „budu krmit cokoli, co je v hnízdě, tak 11 dní a šlus“ – tím vyvede vlastní mláďata, kukačce to ale nestačí. Článek, kde jsme popsali, že k tomu odmítání kukaček vůbec dochází, se stal jediným českým článkem, který je citovaný v „Krebsovi a Daviesovi“ – předchozí vydání téhle legendární britské učebnice pro mě bylo naprosto určující, znal jsem ji skoro nazpaměť. A práci, která ukázala, že podnětem pro to odmítání není počet mláďat v hnízdě ani jejich velikost ani hlad, ale jednoduše jen čas, tedy délka péče na hnízdě, tak tu cituje několik vydání „Alcocka“, což je zas hlavní americká učebnice behaviorální ekologie. Bylo to takové uzavření kruhu – jsem citován v dalších vydáních nejlepší učebnice na světě, ze kterých jsem čerpal první vědomosti, z toho mi běhal mráz po zádech. Ve vědě je nejvyšší meta „přepsat učebnice“; tady to bylo pár rádků, ale mám splněno.

Třicet let zkoumáš kukačku. Co ještě o ní nevíš?

Myslím, že ještě za pár století bude tahle otázka stále aktuální. Oproti dnešní ornitologii je ornitologie 90. let rozvrzaný trakař vedle ferrari. Za pár let to bude meziplanetární raketa. Absolutně se nebojím, že by se neobjevovaly nové věci.

Rád se zabýváš druhy se zajímavou ekologií nebo chováním. Můžeš jmenovat na první pohled běžný, nezajímavý druh, který je ve skutečnosti neobvyklý a málokdo to o něm ví?

Pitule. Český název sice vzbuzuje dojem nálepky pro ženu s akcentovaným vztahem k lihovinám, ale ve skutečnosti je to chomáč peří na dvou špejlich, který stojí v lese. Pozorování pitulí je ale dost frustrující: bývají slyšet od rána do večera, ale po několika týdnech si člo-

věk uvědomí, že je vážně neuvidí. Pitule jsou archetypální skrývači, žijí od jižního Mexika až po Bolívii a Brazílii. Je to pro mě symbol tropů – nádherné, tajemné zvíře. Vidět ho je extrémní výzva, natož vyfotit. Mám nafoceno přes dva a půl tisíce ptáčích druhů a jedna z mých nejvzácnějších fotek je rozmazaná zrnitá hrůza, není jí vidět hlava, ale je to pitule! Jiný druh pitule jsem fotil v Kolumbii a pak jsem na internetu zjistil, že všechny fotky toho druhu patrně zobrazují jediného ptáka, protože jsou všechny pořízeny na stejném pařezu.

Jak je to možné?

Ten pařez byl u krmítka. Prostý zemědělec Angel Paz z Ekvádoru jako první na světě naučil jednu pitulu velkou (*Grallaria gigantea*), pojmenoval ji Mariá, chodit ve stejnou dobu na určitý flek. Habituoval ji na žízaly. Dneska se podobně dají vidět už desítky superskrývavých druhů i jinde v tropech, v Americe i Asii. Z krmítek je ekoturistická móda. Před pár lety jsem měl tu čest si s Angelem Pazem osobně potřást rukou.

A co české druhy?

Baví mě lejsk šedý, úhápěčko, šedáček, má takovou tu nenápadnou, přirozenou krásu. Nenucené charisma. Nejvíc mě bere, když „naše“ zvíře potkám v tropech. Zrovna lejska šedého v Botswaně, to byl velký zážitek. Moc si už nepamatuju, jestli tam zrovna byly zebry, nebo pakoně, ale přesně vím, na které větvi jsem toho lejska fotil.

Jedním z tvých badatelských témat jsou invaze. Objevily se celkem nedávno a může za ně člověk. Může je člověk i zastavit?

Klasický učebnicový případ je z New Yorku, kde byla v roce 1890 v Central Parku vysazena asi stovka špačků a dnes jsou jedním z nejpočetnějších druhů na zeměkouli, druhým v pořadí. V roce 2021 vyšel článek, který uvádí početnost všech 11 000 druhů ptáků, a na prvním místě je vrabec domácí, tak početný právě proto, že je skoro všude invazní. Takže až zas někdo začne lamentovat o vymírání vrabce, dostane záhlavec, protože vrabec je svou početností nejméně ohroženým druhem na zeměkouli. Extrémní invaze jako u vrabce a špačka už nikdo nezastaví.

A snahy jsou?

Naší milou obdivovanou labuť velkou v Severní Americe nemilosrdně hubí proto, že tam škodí místním druhům tím, že je fyzicky napadá. Samozřejmě se tomu část veřejnosti staví na odpor, „vždyť labuť je krásná“ a „symbol lásky“ apod. Jenže to je naprosto naivní lidská projekce: objektivně je labuť velká a zároveň agresivní zvíře, a to fakt není dobrá kombinace. Jestli něco máme chránit, nebo ne, nemá vůbec souviset s tím, jestli je zvíře pěkné, nebo škaredé, anebo zda v něm nesmyslně vidíme nějaké svoje vlastnosti. Pokud chci chránit jen druhy, které jsou pěkné, přestože jsou třeba invazní, pak nemůžu rozumně tvrdit, že chráním přírodu; chráním jen své estetické preference. Jestliže chci skutečně chránit přírodu, pak musí jít mé city stranou – city jsou jen původní motivace něco vůbec dělat, ale co máme konkrétně dělat, to už musí být jen racionální ekonomické rozhodnutí. Jinak ani skutečná profesionální

ochrana přírody nefunguje. Jen veřejnost to někdy nechápe. Když vidím mediální debaty o ochraně přírody, mám jen pocit marnosti. My jsme si přírodu zkazili strašným způsobem, teď nám to dojde, chceme to napravit, ale místo toho, abychom zvolili cesty, kterými to skutečně napravíme, tak ještě přiléváme olej do ohně – vysazujeme stromy, zachraňujeme „opuštěná“ ptačí mláďata, řešíme „vymírání“ vrabců a CO₂ z letecké dopravy – to je všechno úplně mimo, slepé uličky, falešný pocit, že se pomohlo, odvádění pozornosti od mnohem zásadnějších problémů i řešení.

Je na invazích něco pozitivního?

Špačka vysadili i v Kalifornii, aby chránili vinice proti škůdcům, přičemž se už v té době vědělo, že v Evropě na vinicích škodí. Ukázka lidské nepoučitelnosti. Dodnes se vedou debaty o tom, jestli s potenciálně invazními druhy máme něco dělat, „vždyť husice nilská u nás ještě neškodí“. To mi přijde naprosto neuvěřitelné. Nám nestačí desítky invazních ptačích druhů, které způsobují obrovské ekonomické a ochranné škody všude po světě, my potřebujeme ještě další 158. příklad, abychom začali vůbec uvažovat o tom, že s nimi něco uděláme.

V roce 2022 jsi získal první místo v žebříčku eBird v západním palearktu. Za svůj Big Year jsi pozoroval 500 druhů – jak jsi to dokázal?

Podobně jako ve vědě i tady hrála roli náhoda, ale taky můj přístup. Než abych si nechal utéct příležitost a pak toho litoval, raději obratem změním priority. Před pár lety jsem dostal nabídky na dvě knihy, Albatros chtěl „ptáky měšťáky“ a Grada zas ptačí invaze. S radostí jsem nabídky přijal a loni mi došlo, že mám sice metrky fotek ze světa, ale pod tím svícem je nějak šero. Tak jsem mazal dofocovat po Evropě. Až v létě mě napadlo mrknout na mezinárodní birderský žebříček a nějak jsem nemohl uvěřit – byl jsem na 1. místě! To byl červenec. Takže změna plánu, „ať se prší za kočárem“, mnohem víc birdingu a nakonec český rekord (to je ta malá věc) a poprvé pro nějakého Čecha i první místo v žebříčku, kde může soutěžit kdokoli ze světa (a to je ta velká věc).

Někdo by to mohl vnímat jako sebechválu, jak to vnímáš ty?

Ať to tak klidně vnímá, to je jeho problém (*směje se*)... a taky šance k sebereflexi. Komu vadí cizí úspěch a hrdost na něj, to je myslím celkem jasné. Že jsou Češi závistiví, vím a nikdy jsem to úplně nepochopil. Jsem v tomhle spíš „západoň“ – mě cizí úspěch neohrožuje, ale inspiruje. Jak by nás inspirovali Attenborough, Durrell nebo cestovatel Richard Halliburton, pro mě další zásadní postava, kdyby je postihla falešná skromnost a to výjimečné, čeho dosáhli, si nechali pro sebe? To teda fakt nevím (*směje se*). „Pochlubit se“ beru jako české slovo pro „podělit se o radost z něčeho nadprůměrného“ – a díky všem, kdo tak činí. Chválit se mají věci, výsledky, které za pochvalu reálně stojí – a realita se nezmění tím, kdo jí popíše. Díky tomu, že si moje vzory svoje úspěchy nenechaly skromně pro sebe, jsem se nakonec dostal na nejlepší místa, jaká lze na Zemi navštívit. Dostat se tam lidé vnímají jako štěstí, ale podle mě to

2018: Předávání zkušeností = smysl. První populární článek mi vyšel týden po mých šestnáctinách. Od té doby mě psát o přírodě, její ochraně a posléze vědě baví čím dál víc – třeba na kurzech Členové členům (tady na Mohelském mlýně). Přednášky i články ilustruju jen vlastníma fotkama – osobní zkušenost, autentičnost, je sice dobré korigovat čtením a diskusí, ale nelze ji ničím nahradit.

2019: Freebird. Předávání poznatků a zkušeností se nemusí omezovat na univerzitu, zvlášť když dramaticky ubylo schopných „přijímačů“. A tak jsem se v roce 2018 vrátil do role publicisty na volné noze, tedy tam, kde jsem v roce 1989 amatérsky začal. Rok nato jsem po zvané přednášce na univerzitě v ekvádorském Guayaquilu uviděl odstavený autobus... Fotka neplánovaná, ale tak symbolická a výstižná, že ji vynechat nelze. Všechno v jednom záběru.

slovo většinou chápou nepřesně. Štěstí přeje připravenému – k makačce. Talent nebo štěstí nejsou věci „shůry“ – je to spousta práce. A taky šance inspirovat další, které ovšem nepostihla představa, že jim stačí vlastní zahrada nebo kraj, aby poznali, jak to chodí na světě. Jedna z největších radostí v mém životě jsou přátelé, kteří vědí, jak zásadní je rozšiřovat si obzory na cestách.

Cestování ale obnáší dnes hodně diskutovanou uhlíkovou stopu.

CO₂ není jediná stopa, kterou za sebou cestovatel zanechává. Je to taky bakšiš za místní dopravu, jídlo, ubytování, průvodce – jediný účinný způsob, jak tropickou přírodu ochránit, je podpořit místní infrastrukturu. Co se stalo na Madagaskaru za covidu, kdy se zrušily lety? Turistické CO₂ sice kleslo na nulu, ale průvodci se vrátili k původní pytlácké profesi. Tenhle nechtěný experiment jasně dokládá, že ekoturismus je obrovská hodnota a stojí za to kvůli němu nějaký CO₂ spálit. Pochopitelně když už někam jedu, tak na co nejdelší dobu. A taky hodně sázím na strategii „dvě mouchy jednou ranou“. Když jsme letěli na konferenci, zůstal jsem tam, na

2019: Setkávání. V roce 2010, na trase ve východní Brazílii, se mi pán sedící na vedlejším sedadle představil jako „Ian“. Naše debata o ptáčích zabloudí ke krahujcům, mé podezření roste, ptám se „Ian... Newton?“ Byl to on. Žák nejvýznamnějšího ornitologa v historii (Davida Lacka) a sám jedna z nejpodstatnějších postav oboru. Osm hodin klábosení v dodávce mi dalo víc než pět let na univerzitě. Nepřeháním. Setkávání s osobnostmi je skvělá inspirace. Katalyzátor. Fotku nemám, tak jinou, ze setkání podobného kalibru – s Killianem Mullarneyem na Lesbu (*Ptačí svět* 2/2022: 30–32).

rozdíl od většiny kolegů, alespoň pár týdnů nebo raději měsíců. Míň CO₂ a víc dolarů do ekoturismu a tím ochrany přírody.

Co tě na birdwatchingu jako ornitologa přitahuje?

Poslední roky mě na birdingu stále víc baví, že se mi čím dál tím víc propoují věci, co jsem viděl před lety na různých místech světa, s tím, co jsem bádal, co čtu a vidím a fotím teď. Je důležité vnímat věci v širších souvislostech, znát kontext – to je ten Attenborough, jak jsme se už bavili. Sir David dost možná propálil víc CO₂ než kterákoli jiná lidská bytost, ale kdo víc přispěl k ochraně přírody? A pokud „děláte ptáky“ teprve třeba deset let, tak vězte, že to je úplný začátek. Nic proti tomu, co přijde o dvacet let později. Tohle intelektuální a zkušenostní dobrodružství moc přeju každému.

Děkuji za rozhovor.

Ptala se Alena Klvářová

Fotografování mě provázelo celý život, asi proto, že jsem s taškou v mládí trávila hodiny ve fotokomoře. Fotky z dovolených a různých akcí nahradila asi před třinácti lety touha fotit makro – to, co není pouhým okem viditelné. Fascinovala

mě zejména dokonalost hmyzí říše. Před třemi lety jsem v covidové době trávila hodně času v lese, kde jsem začala objevovat i krásu ptačí říše, která mě postupně naprosto pohltila. Od té doby trávím veškerý svůj volný čas v lese nebo u vody pozorováním nebo focením ptáků. Začala jsem se učit rozeznávat jednotlivé druhy a jejich hlasy. Mezi všemi ptačími druhy, které jsem zatím měla možnost poznat, mám dvě „srdcovky“ – ledňáčka říčního a vluhu pestrou. Možná je to tím, že jsem s nimi strávila nejvíc času. Zjistila jsem, že už mi nejde jen o fotografii, ale že je chci lépe poznat – odhalit jejich komunikaci, jejich příběhy. Za ty tři roky jsou to už desítky a desítky hodin vysezených za jakéhokoliv počasí. Pozorování a focení ptáků vyžaduje opatrnost a velkou ohleduplnost, proto používám maskovací fotostan a maskovací síť. Mám ráda akční fotografie, ve kterých je obsažen nějaký příběh, nejdůležitější ale je, že v mém srdci zůstává zážitek, za který jsem vděčná. Zároveň cítím větší pokoru k přírodě a všemu živému v ní a uvědomuji si, jak moc je potřeba ji chránit.

Dagmar Stříbrná

Ledňáček říční (*Alcedo atthis*)

Vrabec polní (*Passer montanus*)

Vlha pestrá (*Merops apiaster*)

Sojka obecná (*Garrulus glandarius*)

Poznáte naše nejpestřejší ptáky?

Vlhy pestré

Barvy, samé barvy a k tomu ty exotické tvary! Mají jich na rozdávání a do středu Evropy jako by ani nepatřili. Však k nám také z tropů vyslali z každé čeledi jen po jednom zástupci. Snad i proto se těší naší velké pozornosti. Ale známe je opravdu dobře?

Dříve byli všichni řazeni mezi srostloprsté. Důdek však už dnes náleží do řádu zoborožců, který je s nimi blíže příbuzný.

Jak pro účely poznávání jednoduše charakterizovat tak různorodou skupinu ptáků? Obtížně, ale nějaké podobnosti bychom asi našli. Většina z nich jsou dálkoví migranté, kteří si k nám vlastně jen zaletí jednou, zřídka dvakrát (důdek) ročně vyhnízdí, a pak už opět spěchají do tepla afrických zimovišť. Jen ledňáček zůstává a čelí i těm nejtěžším zimám; velké ztráty pak dohání třemi, vzácně až čtyřmi snůškami v jednom roce.

Marně bychom je hledali v horách, mají rádi nižší až střední polohy a spíše otevřenou krajinu, hustým lesům se vyhýbají. Velmi často usedají na místa s volným výhledem – suché větve, dráty elektrického vedení, ploty a kůly nebo na otevřené prostranství. Jeden z nich – mandelík – si tím dokonce vysloužil i svůj český název.

I přes pestré zbarvení mohou ve svém přirozeném prostředí snadno uniknout pozornosti. Pestrý šat vlhy nebo mandelíka letících vysoko na obloze proti slunci tolik nevynikne, jejich silueta se pak jeví jako tmavá. Ledňáček ukrytý pod korunou keře nad vodou anebo důdek sedící na holé zemi či v suchém listí dokážou být také velmi nenápadní. Je proto důležité znát i jejich hlasové projevy. Ty každý vnímáme individuálně, nemá smysl je popisovat. Nejlepší je poslechnout si nahrávky hlasů třeba na xeno-canto.org.

Živí se relativně velkou potravou, ve které kromě hmyzu nechybí ani drobní obratlovci – ryby, savci nebo plazi.

Začneme **ledňáčkem říčním**. Je větší než vrabec, s krátkými křídly a ocasem, nápadně

velkou hlavou a mohutným zobákem. Samec, samice i mláďata jsou téměř stejně zbarvení. Spolehlivým určovacím znakem je barva zobáku, především jeho spodní čelisti. Ta je u samců tmavá, u samic na bázi nebo po celé délce oranžová. Také mláďata obou pohlaví mají spodní čelist zobáku na bázi oranžovou a tmavě zbarvené horní části běháků a prstů na rozdíl od oranžových nohou dospělých.

Ledňáčka najdeme po celý rok od nížin až po pahorkatiny v blízkosti mělkých vod s břehovými porosty, tekoucích i stojatých, méně častý je na mořském pobřeží. Nevyhýbá se ani husté městské zástavbě. Ledňáček je běžnější, než by se zdálo, jen snadno uniká pozornosti. Kdo zná jeho hlas, dá mi zapravdu. Jeho let je prudký a přímý, většinou nízko nad vodou nebo zemí, často se ozývá. V letu je nápadný světlý podélný pruh na hřbetě. Ledňáčci s oblibou usedají na posedy nízko nad vodou s dobrým výhledem, kde dokážou dlouhou dobu nehnutě sedět. Potravu loví prudkým výpadem do vody, po kterém následuje hlasitý hvizd.

Vlha pestrá je v Česku jedním z nejrychleji se šířících druhů, pozitivně reagujícím na probíhající klimatickou změnu. Od prvních ojedinělých zahnízdění, která se datují do poloviny 50. let minulého století, došlo po roce 1995 k akceleraci růstu hnízdní populace. Dnes vlhy hnízdí na celém území republiky, těžištěm výskytu však zůstává jižní Morava, především okresy Břeclav a Hodonín.

Tento zřejmě nejpestřejší evropský pták je veliký jako štihlý drozd, se dvěma prodlouženými středními ocasními pery, která ovšem nemusejí být vždy dobře patrná. Zobák je dlouhý a špičatý. Samec a samice jsou na první pohled stejně zbarvení, přesto je lze odlišit podle rozsahu modrozeleného pole v ohbí křídla, které je u samců malé a ostře ohraničené, kdežto u samic může zasahovat až ke krovkám letek. Mláďata jsou zbarvena spíše dozelena a barvy jsou oproti dospělým matné.

Tohoto vynikajícího letce je často možné pozorovat při lovu potraviny společně s jiříčkami a rorýsy. Letem připomíná vlaštovku – prokládá ho rychlými výpady za potravou, po kterých následuje prudké stoupání s kořistí v zobáku. Často plachtí s křídly vytrčenými mírně vpřed. S oblibou také loví z vyvýšených posedů. Kolonie vlh bývá dosti hlučná, zatímco jednotlivé hnízdící páry mohou snadno uniknout pozornosti.

Vlhy milují teplo a slunce, nejsnáze se s nimi potkáme od konce dubna v otevřené krajině s dostatkem kvetoucí vegetace včetně ruderálů. Ke hnízdění vyhledávají obnažené šikmé stěny, jsou proto časté v místech s povrchovou těžbou, aktivní i ukončenou. Běžně hnízdí i na staveništích s terénními úpravami nebo na skrývkách zeminy. Jen vzácně zahnízdí v přirozeně vzniklých stěnách – břehových nátržích nebo erozních rýhách; snad proto, že je jich v naší krajině tak málo. Stále častěji se však spokojí i se zvlněným terénem s absencí šikmých stěn. V srpnu a začátkem září se vlhy před odletem do zimovišť shlukují na místech s hojností potraviny po početných hejn (až stovky jedinců).

Mandelík hajní je přímou obětí intenzifikace zemědělství. Jeho pohnutý osud se nevyhnul ani nám – od posledního prokázaného hnízdění již uplynulo víc než 35 let. Výskyt mandelíků u nás je v současnosti nahodilý až raritní a spadá převážně do období pohnízdnic potulek (červenec–srpen). Prosperující maďarská populace nám však může připravit příjemná překvapení v podobě častějších záletů.

Mandelík je nezaměnitelný. Velikostí se blíží kavce, jeho bleděmodré tělo se skořicově hnědými zády jej ovšem od krkavcovitých ptáků na první pohled odliší, a to i v letu, kdy vynikne pestrá škála odstínů modré barvy křidel, od bledě modré až po purpurové letky. Létá rychle, lehce vesluje křídly, úchvatné jsou především zásunbní lety, kterým vděčí i za svůj anglický název Roller. Ten český spíše odráží jeho dřívější zálibu ve vyvýšených posedech

z patnácti snopů obilí, dnes však mnohem častěji usedá na dráty nebo sloupy elektrického vedení. Sedí vzpřímeně, nápadná je velká plochá hlava s mohutným zobákem, tolik odlišná od holubů nebo hrdliček, které posezení na drátech také vyhledávají. Poblíž hnízdiště se často ozývá směsí hlasů podobných krkavcovitým, jinak je tichý.

Potravu – velký hmyz, ale i drobné savce, ještěrky a menší hady – loví na zemi na otevřeném prostranství, kam jen z vyvýšeného posedu rychle sletí. Po zemi neskáče ani neběhá, popolétá i na kratší vzdálenosti. Mandelíci jsou poměrně plaší, ale často se objevují i v rozvolněné zástavbě. Občas dokonce hnízdí i přímo ve zdech budov.

Typickým prostředím je pro mandelíka otevřená krajina s extenzivními hospodařením a roztroušenou zelení, světlé háje s dostatkem pasek, stepi a polopouště.

Dudek chocholatý má snad před sebou světlejší zítřky, jeho počty totiž u nás po předchozím propadu pomalu, avšak vytrvale rostou. S dudky se setkáme především v období jarního tahu, od poloviny března do začátku května, podzimní tah bývá mnohem méně nápadný.

Také dudka si příliš nelze splést. Typická je zejména dlouhá chocholka. Její poloha dobře odráží dudkovy emoce – v úleku, při dosedu, projevech agrese nebo v kontaktu s partnerem ji vztyčuje. Samce od samice rozezná jen zkušené oko, a to ještě jen pokud jsou oba ptáci pohromadě. V zásadě je zbarvení samců sytější, letky a ocasní pera spíše černé. Na ostatní tradičně uváděné znaky – rozdíly ve velikosti hlavy a délce zobáku – nelze spoléhat. Mláďata jsou po opuštění hnízda téměř shodně zbarvená s rodiči, ale mají tmavý hřbet a kratší zobák. Na zemi, kde tráví spoustu času při hledání potravy, dokáže být dudek navzdory kontrastnímu zbarvení velmi nenápadný. Motýlům podobný let je klouzavý až třepotavý, pták při něm často mění směr, ale nikdy neplachtí. Mláďata po opuštění hnízda často v letu prudce kličkují a dělají doslova zběsilé přemety. V letu může dojít k záměně se sojkou nebo strakapoudem.

A v jakém prostředí se s dudkem setkáme nejčastěji? Na tahu prakticky kdekoli, kde je řídká vegetace. Ke hnízdění u nás preferuje háje a lesostepi s nízkým řídkým podrostem (typicky obory), písčité bory se školkami a pasekami, stepní stráně. V jižní Evropě a na Blízkém východě obývá i polopouště. Nevyhýbá se blízkosti zástavby, naopak rád navštěvuje zahrady a záhony, v dutinách ovocných stromů nebo ve zdech domů také s oblibou hnízdí. Rodiny se po skončení hnízdění drží pohromadě, na potravou bohatých místech tak lze pozorovat i více než deset ptáků najednou.

Za blízkými příbuznými našich nejpestřejších ptáků se musíme vypravit přinejmenším na jih Turecka nebo na Kypr, ovšem chceme-li mít jistotu, doporučuji popojet ještě více na jih – do Izraele.

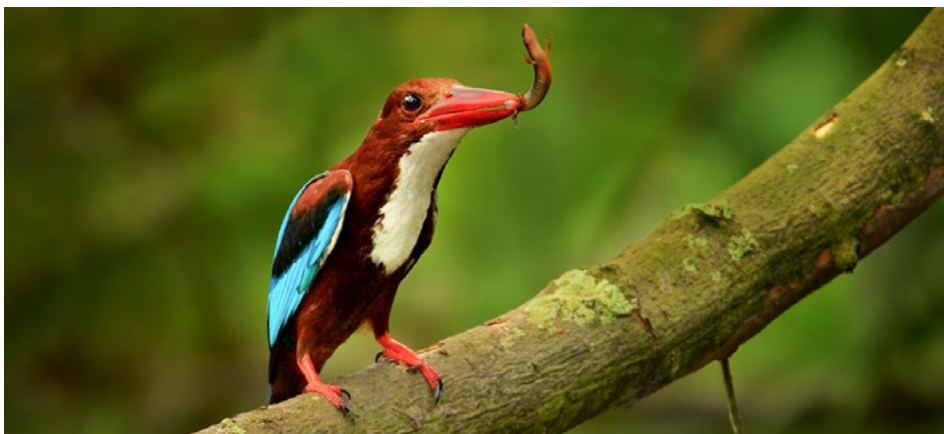
Rybařík jižní je africký druh ledňáčka, který se rozšířil na Blízký východ a jižní pobřeží Turecka. I když si vystačí pouze se dvěma barvami – černou a bílou –, je jeho exotický původ na první pohled zřejmý. Rybařík je znatelně větší než ledňáček říční, ale stejně jako on vyhledává blízkost vody,

Vlha modrolící vzácně zalétá i do sousedního Německa či do Maďarska

Mandelík hajní dostal jméno podle mandele, jak se říkalo seskupení patnácti snopů obilí, na něž rád usedá

Asijský ledňáček hnědohlavý loví kromě ryb i koryše, plazy, hady či hlodavce

včetně té brakické a mořské. Typické je pro něj třepetání na místě, známé u poštolek.

To ledňáček hnědohlavý je čistokrevný Asiat, obývající široký pruh jižní Asie od Turecka a Blízkého východu až po Filipíny. Patří mezi velké druhy a pozorovatele okamžitě upoutá svým obrovským, červeně zbarveným zobákem. Navzdory tomu, že jej často zastihneme u vody, není na toto prostředí tolik vázán a loví i drobné plazy a savce daleko od vody.

Také **vlha modrolící** je doma spíše v Asii, ovšem nepravdělně zaletuje daleko do Evropy (včetně Německa a Maďarska, ale třeba i na Shetlandy nebo do Norska!), a protože se „naší“ vlze blíží velikostí a v letu má i stejnou siluetu, je dobré se mít na pozoru. Tím ovšem podobnost končí. Vlha modrolící je prakticky celá sytější

zelená a má odlišný hlas. Obejde se bez šikmých stěn, hnízdí v plochem terénu v polopouštích i v poušti. V Izraeli ještě žije drobnější vlha východní, která je jako jediná z vlh v regionu stálá a na zimu nikam neodlétá.

Všechny zmíněné ptačí druhy jsou ve všech ohledech fascinující. Oprávněně proto přitahují pozornost jak pozorovatelů přírody, tak i těch, kteří se s pouhým zážitkem nespokojí a setkání s nimi chtějí zachytit na paměťových kartách. **Zde je namísto upozornit, že pořízování záznamů na hnízdišti je možné jen se souhlasem úřadů.** Regulace má zabránit nadměrnému rušení, mějte proto tuto skutečnost na paměti, až za nimi vyrazíte. Každopádně však taková výprava stojí za to!

Lukáš Viktora

Srostloprstí a dudek

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

M

2

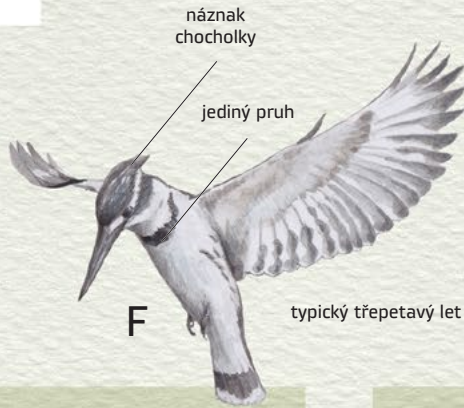
Rybařík jižní

Ceryle rudis

Velikost: 25–27 cm

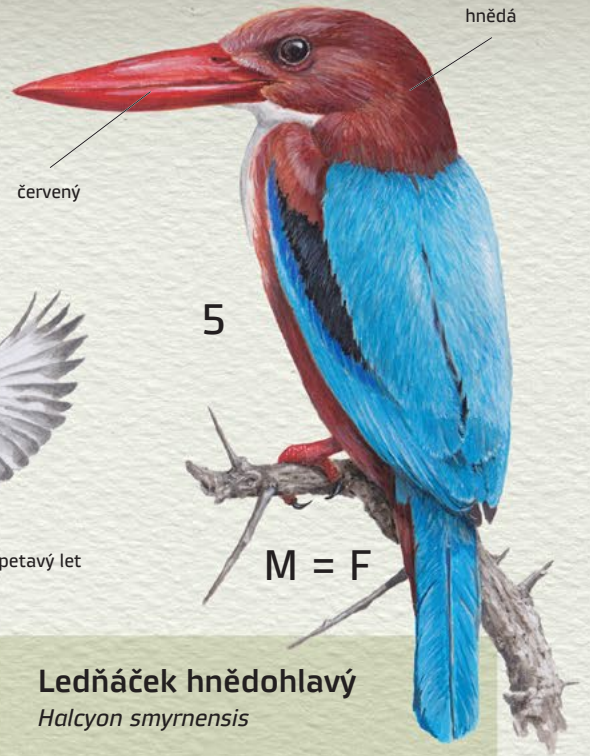
Výskyt: jižní Turecko, Kypr, Blízký východ

Prostředí: stojaté i tekoucí vody s břehovými porosty, mořské pobřeží

F

typický třepetavý let

5

M = F

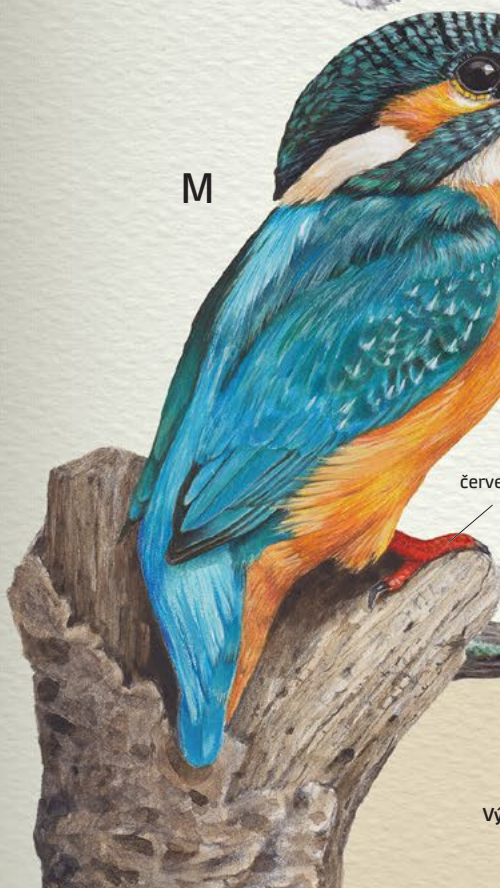
Ledňáček hnědohlavý

Halcyon smyrnensis

Velikost: 26–30 cm

Výskyt: jižní Turecko, Kypr, Blízký východ

Prostředí: okolí vod s břehovými porosty, sady, parky a zahrady, často vzdálené od vody

M

červené

azurový

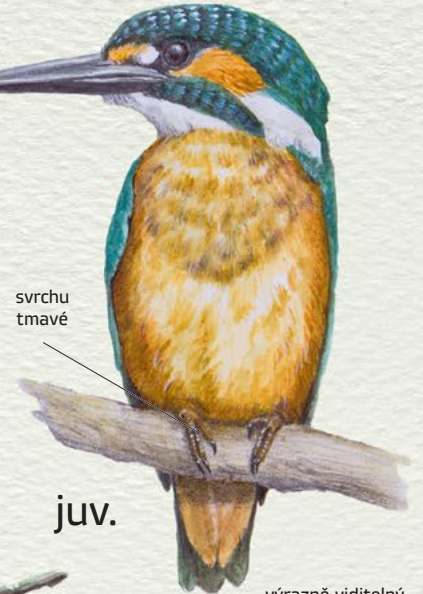
černý

1

F

červený

juv.

svrchu tmavé

výrazně viditelný azurový pruh na zádech

Ledňáček říční

Alcedo atthis

Velikost: 17–19 cm

Výskyt v ČR: celoročně, juv. částečně tažní (Evropa, severní Afrika)

Početnost a trend: 700–1200 párů, mírný vzestup

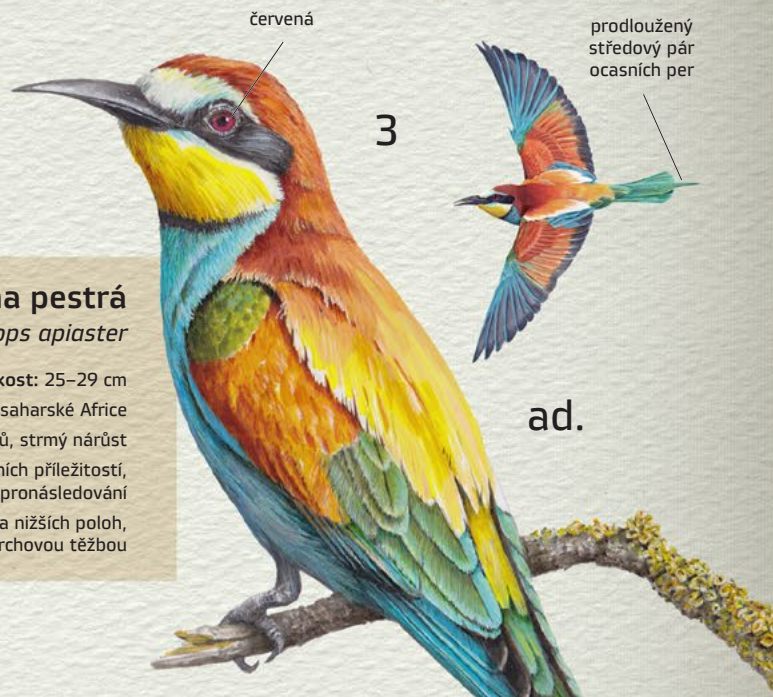
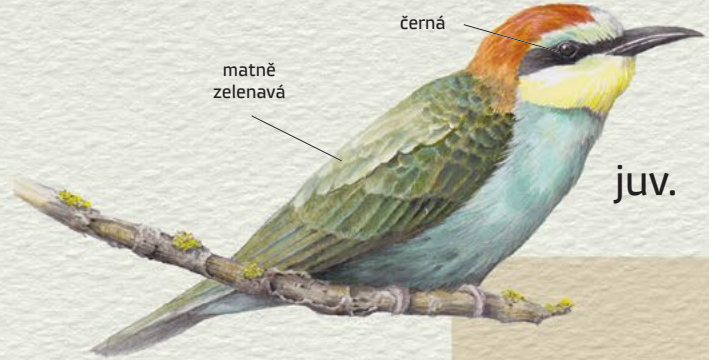
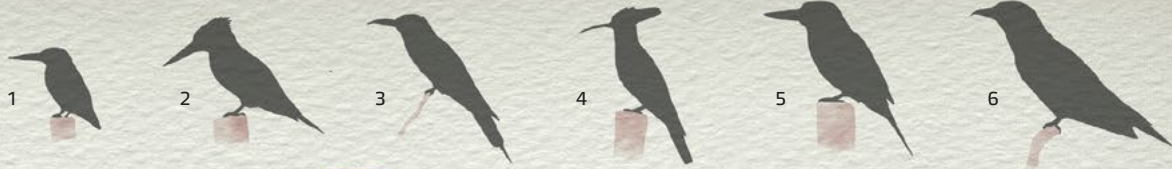
Ohrožení: tuhé zimy, přímé pronásledování v rybochovných zařízeních, predace invazními druhy šelem

Prostředí: vodní toky a plochy s břehovými porosty od nížin po střední polohy

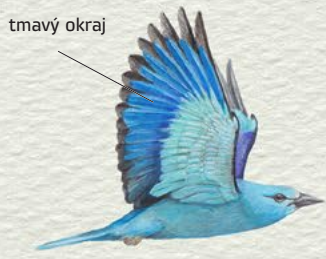
druh hnízdící v ČR

druh nehnízdící v ČR

Vlha pestrá
Merops apiaster

Velikost: 25–29 cm
Výskyt v ČR: V.–IX., zimuje v subsaharské Africe
Početnost a trend: 1500–1700 párů, strmý nárůst
Ohrožení: ztráta hnízdních příležitostí, nadměrné rušení, přímé pronásledování
Prostředí: otevřená krajina nižších poloh, místa s povrchovou těžbou

M = F

Mandelík hajní
Coracias garrulus

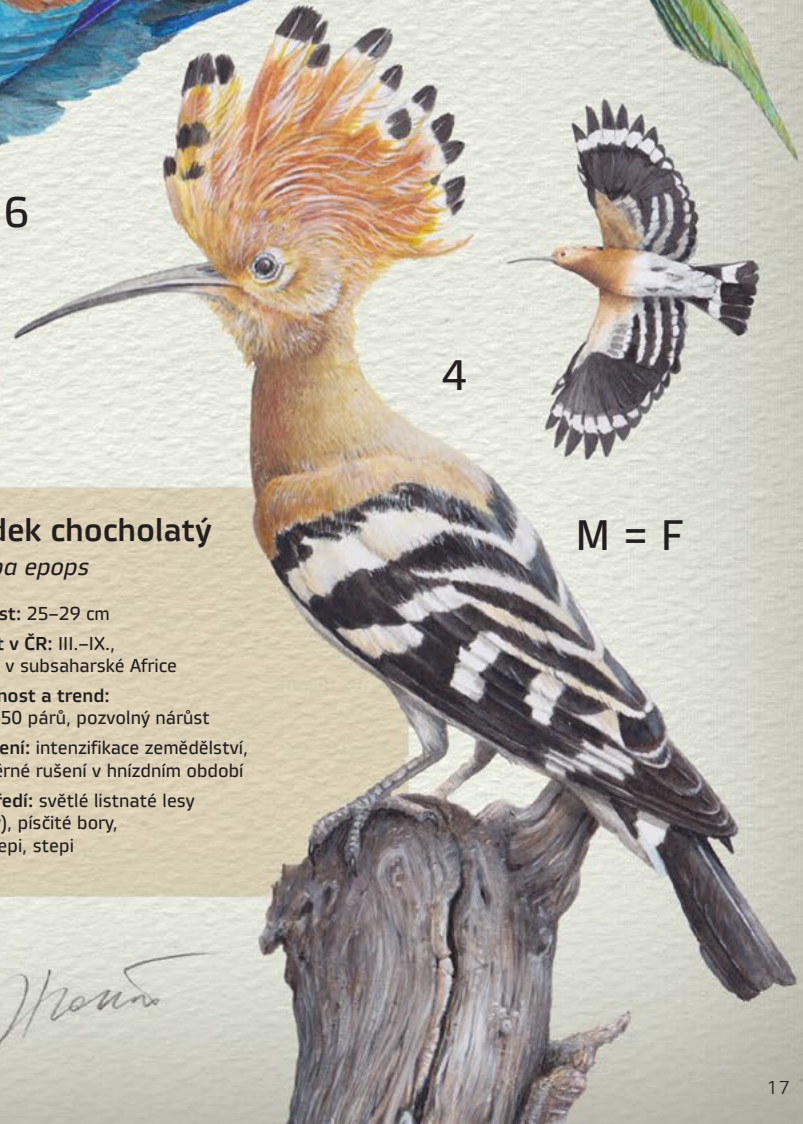
Velikost: 29–32 cm
Výskyt v ČR: sporadický, V.–VIII., nejbližší hnízdiště Maďarsko, Slovensko, Polsko, zimuje v subsaharské Africe
Početnost a trend: vyhynulý druh s nejistou prognózou
Ohrožení: ztráta vhodného prostředí kvůli intenzifikaci zemědělství, ilegální lov
Prostředí: heterogenní zemědělská krajina, světlé háje, stepi

Literatura
Svensson L., Mullarney K. & Zetterström D., 2009: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. Druhé vydání. Nakladatelství Ševčík
Šťastný K., Hudec K. et al., 2016: *Fauna ČR: Ptáci – díl I*. Academia Praha
Šťastný K., Bejček V., Mikuláš I., Telenský T., 2021: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2014–2017*. Aventinum

Dudek chocholatý
Upupa epops

Velikost: 25–29 cm
Výskyt v ČR: III.–IX., zimuje v subsaharské Africe
Početnost a trend: 250–350 párů, pozvolný nárůst
Ohrožení: intenzifikace zemědělství, nadměrné rušení v hnízdním období
Prostředí: světlé listnaté lesy (obory), písčité bory, lesostepi, stepi

M = F

Handwritten signature

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

Ahoj děti, tak jsem si zaletěl prohlédnout rybník, na kterém vyhnízdlly Ferina s Františkou. Ale co to? Všude pusto, prázdko. Na hladině byly kachny jen v mých neúplných představách.

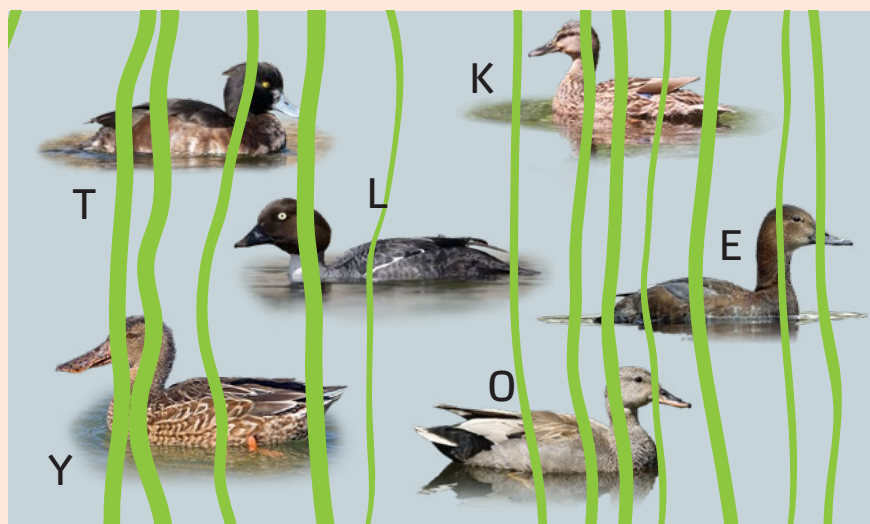
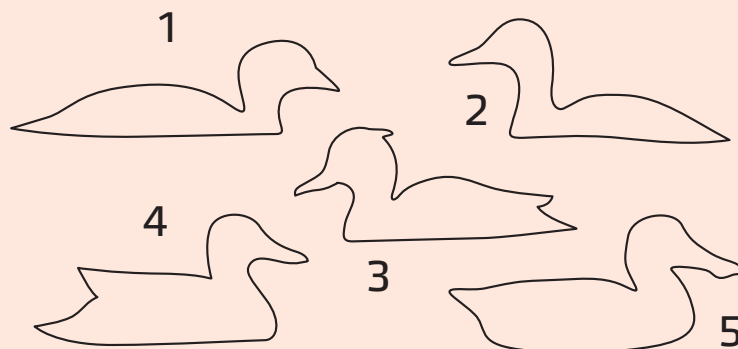
Nedalo mi to, abych se nezeptal. Ledňáček tvrdil, že odletěly na pelichaniště. Prý v tuto dobu vyměňují peří, ztrácejí důležitá pera, jsou zranitelné a musejí se schovávat před nepřáteli. Zprávu jsem si ověřil u rákosníků, nechal si od nich vysvětlit cestu a zaletěl jsem se na pelichaniště podívat. Nikde nic. Že bych dostal špatné informace? Rozhodl jsem se, že nebudu věšet hlavu a propátrám okolí. Hurá! Vůbec tu není pusto a prázdko! Kachny jsou ukryté v rákosí! Poletoval jsem, pozoroval a nakonec jsem dohledal všechny, které jsem si původně představoval. A také některé navíc! Poznáte je?

Uvědomil jsem si, že teď v létě nemají snadný život. Zato já se mám báječně, neboť mám ... (tajenka) v pořádku a mohu si svobodně létat, jak chci a kam chci. Loučím se s vámi před cestou na zimoviště a přeji vám úspěšná pátrání a pozorování nejen kolem rybníků.

Váš Krůta

P. S.: Tajenku získáte sestavením správných dvojic (silueta a kachna z rákosí) a přiřazením písmen k číslicím. Budu rád, když si prázdké siluety vybarvíte a mé představy oživíte.

Foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz), Michel Langeveld (CC-SA 4.0), Alexis Lours (CC-SA 4.0), Alan Wilson (CC-SA 2.5)

Připravila Vlad'ka Sládečková

Polet se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

Foto: Bohuš Čížek

Jak vypadá noha poláka velkého, moc často nevidíme

Milí kamarádi, až se vydáte pátrat po pelichajících kachnách, nezapomeňte se dívat nejen kolem sebe, ale i pod sebe. Zvláště pokud se vydáte k nějakému rybníku s bahnitým břehem, můžete na jeho dně číst přímo detektivní příběhy. Poláka velkého na břehu uvidíte málokdy. Když už vyleze z vody, dá přednost kamenům nebo kmeni, ze kterého může snadno sklouznout do bezpečí pod hladinou. Zato kachny, husy, labutě i racci na březích pobývají docela rádi a pak po sobě nechávají spoustu stop. Věřím, že víte, co mají jejich stopy společné.

Jsem zvědavý, co ze stop vyčtete, když si je pozorně prohlédnete. Měl bych tolik otázek! Běhal tam jeden pták, nebo jich bylo více? Jsou všechny stopy stejné, nebo patří více druhům? Poznají se podle velikosti stopy kachen od stop hus a labutí? Kolik asi mohou měřit? A co tam vlastně ptáci dělali? Běhali sem tam při hledání potravy, jen tak se procházeli, nebo se dokonce honili či bojovali? A jsou tam i nějaké jiné stopy? Třeba nějakého čtyřnohého nepřítele, který mohl kachny vyplašit? Pokud ještě nepřepelichaly, mohla to pro ně být dost nebezpečná situace!

Jestliže se vám podaří na některou z otázek najít odpověď, budu moc rád.

Přeji vám krásný zbytek prázdnin a nádherné zážitky při pozorování ptáků!

Váš Krůta

Připravila Gabriela Dobruská

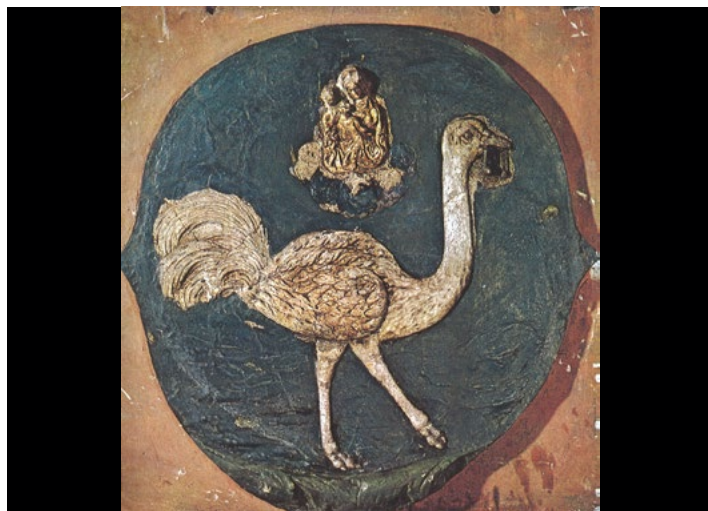
PŠTROSI V PRAŽSKÝCH ULICÍCH

Letní dny a zejména večery jsou přímo ideální dobou k objevování půvabů velkoměsta! Vydejme se proto do centra Prahy po stopách pštrosa – největšího žijícího ptáka na světě. V afrických savanách a stepích, které jsou jeho domovem, panuje klima podobné létu v pražských ulicích. Tropické teplo plné vůní a zápachů salá z dláždění, střeš, povrchů stěn a fasád, z kamenných soch, štukových tváří i domovních znamení...

V průčelí mnoha domů se jako orientační a symbolický znak postupně ocitla celá řada ptačích druhů. Kromě orlů, kohoutů a čápů patřili k nejčastěji užívaným emblémům pávi, labuť, kachny, husy, bažanti, holubi, pelikáni, nohové a – pštrosi. Mohutní nelétaví běžci totiž od éry starověkého Egypta symbolizovali spravedlnost. Příčinou této souvislosti byla nezvyklá symetrie – rovnoměrně dlouhé paprsky po obou stranách ostnu jejich nadýchaných per. Pštrosí brk byl proto zobrazován jako atribut egyptské bohyně Maat, která zastupovala moudrost a univerzální řád vesmíru.

Ilustrace z cestopisu *Putování aneb Cesta z království českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země žúdské a dále do Egypta a velikého města Kairu* (1608). Pan Kryštof Harant a jeho společník Heřman Černín z Chudenice, oblečení do poutnických rouch, se poblíž Suezu marně pokoušejí „uhonit“ pštrosa. S velkou pravděpodobností to mohl být dnes již vyhubený poddruh pštros arabský. Dřevoryt, zřejmě Jan Willenberg. Zdroj: edu.ceskatelevize.cz

Rokokové znamení U Bílého pštrosa z Kaprovy ulice je uloženo ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy. Podkova, kterou pták nese v zobáku, může být, podobně jako Madona s Ježíškem v oblacích, symbol štěstí a ochrany domu před zlými silami. Je ale možné, že souvisí s výmysly, jak pštrosi dovedou spolýkat téměř cokoli včetně žhavého železa. Podobných bájí bylo o pštrosech šířeno více, patří mezi ně i známé „strkáni hlavy do písku“.

Zdroj: Lydia Petrářová, *Domovní znamení staré Prahy*; Praha, Panorama, 1991

Tři pštrosi, které namaloval na omítku Fuxova domu, nyní Dražického náměstí 76/12, mistr Daniel Alexius z Květné, žijí v povědomí Pražanů i návštěvníků města dodnes. Na všechny ostatní se zapomnělo. Ve dvou domovních znameních na Starém Městě však zůstalo alespoň pštrosí peří: U Tří per – Týnská 611/10 a na kloboucích elegantních paprsočnicků U Tří fendrychů – Husova 231/12.

Zdroj: Lydia Petrářová, *Domovní znamení staré Prahy*; Praha, Panorama, 1991

Mimo to se ale krásou odcizeného pštrosího peří ve velkém chlubil také lidé. Vyráběli z něj nejen dekorace účesů, klobouků, čelenek a koňských postrojů, vějíře a chocholy, ale i plácačky na hmyz a pérové oprášovače.

V rudolfínské Praze provozoval vyhledávanou živnost takzvaného peříšmukýře neboli fedršmukra Jan Fux. Svůj dům v sousedství Malostranských mosteckých věží dal proto v roce 1606 ozdobit výjevem tří pštrosů. Zatímco v tomto případě šlo o nástěnný reklamní štít, existovalo ve všech čtyřech pražských městech (s výjimkou Židovského) několik domů, které měly pštrosa nebo hned dva pštrosy – někdy bílé či zlaté – přímo v „merku“ nad vchodem. Žádný se však na svém místě nedochoval do dnešních dnů.

Výjimečně krásným architektonickým „šperkem“ je bílý pštros, sejmutý ze zbořeného domu čp. 33 v Kaprově ulici. Do roku 1622 zde měl tiskařskou dílnu muž jménem Mikuláš Pštros (Štraus/Štros). Přestože po bitvě na Bílé hoře odešel do exilu, neobyklé příjmení v Praze zůstalo. Dva jeho nositelé se v 19. století stali významnými osobnostmi české politické scény. Mladší František Václav Pštross byl v letech 1861–1863 dokonce pražským primátorem. Dům rodiny Pštrossovů, která se na Novém Městě zabývala zpracováním kůží, stával do roku 1903 v dnešní Pštrossově ulici a také jeho fasáda se pyšnila dvojicí barokních pštrosů. Rodina téhož jména vlastnila vinohradskou usedlost Pštrosku s lázněmi, zahradní restaurací a oblíbenou divadelní arénou.

Kdy a kde se příjmení Pštros, odvozené údajně právě od domovních znamení, poprvé objevilo, není zcela jasné. Slovo – právem hodné známého jazykolamu – ve většině evropských jazyků vychází z latinského názvu *struthio camelus*, který vznikl spojením řeckých výrazů pro vrabce a velblouda. Z německého *struz* se ve staročestíně vyvinuly tvary *štrus* a *štros*, až se nakonec, možná i pod vlivem dávného adjektiva *pstrý* (tedy pestrý, strakatý), připojilo náslovné *p*.

Pštrosí peří sice bylo běžnou součástí módy renesančních boháčů, málokterý Evropan měl ale možnost spatřit živého pštrosa na vlastní oči. První dva pštrosy v Čechách choval nejspíše císař Rudolf II. na Pražském hradě. V líčení své dobrodružné cesty na Blízký východ (1598) se o nich zmínil Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic (1564–1621). Dopřejme si proto na závěr naší letní pouti Prahou úryvek z Harantova popisu pštrosa, kterého tento proslulý český šlechtic v okolí hory Sinaj zahlédl a bez úspěchu pronásledoval...

„... Jest pak pštros pokolení ptačí a divoké zvíře, velké co by člověk prostřední rukou nad hlavu vysáhnouti mohl; nohy má holé a tlusté co holemé pachole v patnácti letech, na krku také peří nemá a pod břichem skoro nic, rovně jako husy podškubané; tělo má tlusté, peří na křídlech a na ocase pěkně kadeřavé, bílé a černé, pro něž nemůže létat, toliko sobě nimi v běhu třepe a vítr nahání, tak že tuze co nejrychlejší kůň běží; na nohách má kopyta rozdvojená co jelen, jimiž, jakž někteří píší, když utíká, vyráží pozadu v běhu kamínky a prach, a tím často před myslivci se obhazuje...“

Daniel Razím

Příště: Sýček – Picassova sova

Návrat supů do Rodop

Letos v červnu byla do bulharského pohoří Rodopy přemístěna už druhá skupina supů hnědých. Vypuštění do volné přírody bude dalším krokem k jejich návratu v rámci projektu neziskové organizace Rewilding Europe, který prostřednictvím obnovy rozsáhlých území navrácí divočinu do Evropy (*Ptačí svět* 4/2022).

Návrat chybějícího článku

První skupina 14 supů hnědých ze Španělska byla v bulharských Rodopech vypuštěna v listopadu 2022. Tento historický moment vzkřísil naději, že zde bude po třiceti letech obnovena hnízdní populace tohoto největšího a nejtěžšího dravého ptáka Evropy. Letos do zdejší krajiny přibýlo dalších 13 supů, kteří budou až do podzimu umístěni ve speciální adaptační voliére.

Foto: Juan Carlos Muñoz Robredo/REWILDING EUROPE

Supi hnědí plní sanitární úlohu mrchožroutů, a jsou tak klíčovým druhem v potravním řetězci

Pak budou vypuštěni a očekává se, že společně s první skupinou vytvoří hnízdní kolonii a postupně se znovu ujmuou své nezastupitelné role v místním ekosystému.

Návrat supa hnědého do Rodop realizuje Bulharská společnost pro ochranu ptáků (BSPB) ve spolupráci s týmem Rewilding Rhodopes a je financován z prostředků Rewilding Europe. Ptáky poskytla španělská nevládní Skupina pro

Foto: Ivo Viktor Dančev

Po třídenní pouti měřící 3300 kilometrů byl první sup hnědý vypuštěn do voliery, která bude několik následujících měsíců jeho novým domovem

Mrchožrouti a jejich role v ekosystému

Některí mrchožrouti se živí i kostmi, z nichž získávají potřebné minerály.

Mršiny velkých zvířat poskytují potravu tisícům mrchožroutů a rostlin, zejména na chudých půdách.

Ptáci, brouci a vosy se živí larvami, a rozšiřují tak živiny z mršiny.

Pro některé brouky jsou mršiny nezbytné k dokončení vývoje od vajíčka po dospělé.

Hmyzožraví ptáci sbírají v zimě hmyz na mršínách.

Luňák červený, káně lesní, krkavec velký, prase divoké, liška obecná, sup hnědý, vlk, jezevec lesní, sup bělohlavý, orel mořský, kavka obecná, straka obecná, kuna sklani, vrána černá, krkavec velký, špaček obecný, sýček obecný, sýkora koňadra, vosička, babočka bílé C, bátolec duhový, červenka obecná, sršeň, myšice křovinná, mrchožrout vrásčitý, larva mola kožešinového, mršník, chrobák lesní, larva, mol šatní, mrchožrout pobřežní, drabčik páskovaný, mrchožrout rudoprsý, kozojed obecný, larva mrchožrouta, larva, bzučivka zelená, hrobařík černý, kaziroh koňský.

Autor: Jeroen Heimer/ARK, Rewilding Netherlands

obnovu původní fauny a biotopů (GREFA), která se již řadu let úspěšně podílí na reintrodukci orla královského, poštolky jižní nebo supa mrchožravého ve Španělsku. V příštích několika letech ochránáři v Rodopech každoročně vypustí šest až deset ptáků a doufají, že se budou mísit s poslední přežívající hnízdní kolonií čítající asi 25 až 30 párů v národním parku Dardia v Řecku a s ptáky z pohoří Stará Planina.

Cesta k zotavení

Supi hnědí kdysi žili na většině území Evropy, ale za posledních 200 let se jejich počet dramaticky snížil, zejména v důsledku otrav, nedostatku potravy, pronásledování a kolizí s elektrickým vedením. Dnes se na našem kontinentu udržují izolované populace čítající 3000 párů ve Španělsku, 35 reintrodukovaných párů ve Francii, po 35 párech v Řecku a Portugalsku, které tyto ptáky přirozeně rekolonizovali, a několik desítek párů v nově vzniklé kolonii v bulharském pohoří Stará Planina.

Většinu supů vypuštěných v roce 2022 do Rodop se daří dobře a úspěšně se socializovali s dalšími dvěma druhy supů, mrchožravým a bělohavým, společně se krmí a podnikají zálety jak v rámci Bulharska, tak i do vzdálenějších oblastí. Aby se však supům v Rodopech dařilo, bylo nezbytné zvýšit dostupnost přirozené potravy pomocí reintrodukce 450 daňků a 130 jelenů. Kromě toho bylo izolováno více než 170 elektrických sloupů a na elektrická vedení byly namontovány barevné odrazky, chránící supy před nárazem a zasažením elektrickým proudem. Tým Rewilding Rhodopes také postavil 13 umělých hnízd, aby ptáky povzbudil k hnízdění, a jejich chování neustále sleduje pomocí GPS vysílačů.

Ačkoli byli supi hnědí kdysi běžní na celém Balkáně, řecká kolonie je dnes poslední pravidelně hnízdící. Zakládání nových satelitních kolonií by tak mohlo zmírnit riziko vyhynutí druhu, a jak ochránáři doufají, povede k rekolonizaci dalších částí Balkánu i mimo něj.

Role mrchožroutů v přírodě

Nechutní, přesto fascinující. Ohrožení, a přitom nesmírně prospěšní. Na zemi nemotorní, ale ve vzduchu nedostižně elegantní. Supi sice nepatří k nejpůvabnějším ptákům, při bližším pohledu však zjistíte, jak úžasný je skutečnost, že jsou a proč je jejich ochrana tak důležitá.

Koloběh života tvořený spleťmi vazbami nesčetného množství živočichů, rostlin, hub a mikroorganismů se odehrává každý den všude kolem nás. Tento nekonečný cyklus je snad nejzřetelnější, když v přírodě uhne zvíře. Ať je mršina jakkoli rozměrná, je rychle, často už do několika hodin, spotřebována, rozložena a recyklována.

Býložravce, kteří se živí rostlinami, loví masožravci. Někteří zvířata však prostě umřou stářím nebo v důsledku nemoci. Jejich mršiny pak konzumují mrchožrouti, jako jsou supi, lišky a řada druhů hmyzu, které jsou součástí složitých potravních řetězců. Rozklad kdysi živého těla nakonec za přispění mikroorganismů a hub navrátí do půdy živinu, které umožňují růst novým rostlinám. Přestože je tento řetězec tak důležitý, vlivem člověka byl v mnoha částech Evropy přerušen nebo oslaben a chybí v něm jeden nebo více článků. Velké šelmy a dravci, kteří se často živí mršinami, jsou jeho nezbytnou součástí. Rewilding Europe podporuje jejich výskyt v několika vybraných oblastech, kde obnovuje jejich populace, podporuje jejich soužití s lidmi a bojuje proti pytlákům a travičům. Kromě toho také znovuvysazuje volně žijící býložravce, jako jsou pratuři, koně, kulani, zubři, jeleni a daňci, a zvyšuje tak dostupnost potravy pro mrchožrouty. Ještě před dvěma stoletími patřily čtyři druhy evropských supů – sup mrchožravý, hnědý, bělohavý a orlosup bradatý – ve střední a jižní Evropě k nejběžnějším hnízdním ptákům. Z většiny evropských zemí však tyto mrchožrouti v důsledku lidské činnosti postupně vymizeli. Díky

MRCHOŽRAVÍ PTÁCI V ČESKU

Praví mrchožrouti (koprofágové)

sup bělohavý – vzácně zaletuje, více než 50 pozorování, naposledy 27. 6. 2022 na Rakovnicku; **sup hnědý** – ojediněle se zatoulává, dříve hojnější (do roku 1929 nejméně 25 pozorování, pak 10 pozorování až v roce 2019); **sup mrchožravý** – 3 pozorování mezi lety 1988–1994

Zdroj: birds.cz

Nejběžnější příležitostní mrchožrouti: orel mořský a skalní, luňák červený a hnědý, káně lesní, vrána černá a šedá, straka obecná, krkavec velký, racci

Masožravci a mrchožrouti podporovaní v oblastech působnosti Rewilding Europe

	Rodopy, Bulharsko	Údolí Côa, Portugalsko	Jižní Karpaty, Rumunsko	Střední Apenniny, Itálie	Laponsko, Švédsko	Velebit, Chorvatsko	Dunajská delta, Rumunsko	Delta Odry, Polsko a Německo
Masožravci								
vlk obecný	X	X		X		X		X
medvěd hnědý	X		X	X	X	X		
rys iberský		X						
rys ostrovid				X		X		X
rosomák sibiřský					X			
šakal obecný	X						X	
tuleň kuželozubý								X
Mrchožrouti								
sup hnědý	X	X						
sup bělohavý	X	X		X		X		
sup mrchožravý	X	X						

legislativní ochraně a reintrodukcím se nyní populace supů pomalu, ale vytrvale obnovují. Přesto je neutuchající podpora velmi důležitá – ptáci stále čelí mnoha hrozbám a vzhledem k časté izolovanosti hnízdních populací a nízké produktivitě je zajištění jejich dlouhodobého přežití stále velkou výzvou.

Alena Klvaňová podle RewildingEurope.com

INZERCE

climax
SUNSCREENS

žaluzie | rolety | markýzy
fasádní clony | pergoly

4
ROKY
ZÁRUKA

Exkluzivní partner
stínící techniky Climax

HAKL[®]
Stínící technika

Jinačovice 161, 664 34
777 317 963 | haki@haki.cz

www.haki.cz

Důsledky katastrofické záplavy na Dněpru

Foto: Anastasija Drapaljuk

Vodní nádrž Kachovka v národním parku Kamjanska Sič postupně vysychá a pozůstatky ruského útoku tu zřejmě budou patrné ještě mnoho let

Dne 6. června 2023 ve 2:30 ráno odpálily ruské vojenské síly hráz vodní elektrárny Kachovka, kterou zaminovaly už koncem února 2022. Tento teroristický čin se stal nejvýznamnějším zásahem do přírodních ekosystémů od začátku války na Ukrajině 24. února 2022.

Kachovská nádrž o rozloze 2155 km² a objemu 18,19 km³ vody se řadí k největším nádržím v Evropě a zadržuje zhruba 25× více vody než Orlická přehrada. Nachází se ve třech oblastech – Záporožské, Dněpropetrovské a Chersonské – a na délku měří 240 km. Negativní důsledky na divokou přírodu se tedy projeví na území o rozloze nejméně 5000 km² (včetně zaplavených a vyschlých zón)!

Ačkoli měl rychlý odtok vody z Kachovské přehrady stejně tragické dopady na hospodářství, energetiku, obyvatelstvo a v konečném důsledku i jadernou bezpečnost na Ukrajině, v tomto článku představujeme pouze dopady na přírodu.

Vysychání nádrže Kachovka

V Kachovce, stejně jako v dolním toku Dněpru, se nacházela jedna z největších koncentrací komerčně významných sladkovodních druhů ryb na Ukrajině. Jen v nádrži žilo nejméně 43 druhů, z nichž byla většina odnesena do moře a zahynula ve slané vodě. Obnovení těchto populací bude trvat nejméně 7–10 let. Vzhledem k téměř úplnému zániku vodní nádrže z této oblasti zmizí řada hnízdicích ptáků, jako je volavka vlasatá a stříbřitá, kolpík bílý, ústříč-ník velký nebo moudivláček lužní. Mnozí z nich hnízdili na tzv. kučugurách (vyvýšených místech) ve středu nádrže, kde byla hnízda chráněna před predátory, ale dnes jsou volně přístupná po souši. Mnoho organismů žilo v bahně v pobřežní zóně, která byla během několika hodin obnažena. To nevyhnutelně vedlo k úhynu většiny bezobratlých, kteří byli potravíní základnou pro ryby, ptáky i obojživelníky a plazy. Z nádrže zmizely vodní a příbřežní porosty, a její obnažené dno se tak brzy stane ohniskem šíření invazních druhů v regionu. Na území postiženém ekologickou katastrofou se nachází 38 vzácných typů přírodních stanovišť

chráněných Bernskou úmluvou. Nad přehradou bylo vysycháním zasaženo nejméně 11 chráněných území, včetně národních parků Kamjanska Sič a Velykij luh i mokřadů mezinárodního významu jako Velyki a Mali Kučugury.

Zaplavené oblasti pod zničenou přehradou

Vyčíslit škody záplav je prakticky nemožné, lze však s jistotou tvrdit, že rozsah této katastrofy je nesrovnatelný s jakoukoli předchozí událostí na Ukrajině. V posledních 90 letech bylo záplavové území řeky Dněpr regulováno výstavbou šesti přehrad a osídleno živočichy, kteří nemají jak uniknout před povodní. Rychlý vzestup hladiny v nízko položených oblastech a zejména na ostrovech nedal většině suchozemských živočichů šanci na přežití. Byly při tom významně poničeny lokality výskytu celosvětově ohrožených druhů savců – například území, na němž žilo 70 % světové populace myšivky Nordmannovy, což může v budoucnu vést k jejímu vyhynutí. Také populace slepce písečného a tarbika emurančika se v důsledku záplav snížily až o 50 %.

V záplavové oblasti byla zničena i významná hnízdiště mokřadních ptáků, čítající desítky tisíc jedinců. Záplavy bohužel přišly v období, kdy jsou na hnízdech mláďata, a ptáci jsou tak nejzranitelnější – na nové hnízdení jim přitom už nezbyvá čas. Postiženy byly kolonie volavek vlasatých, bílých a červených, ibisů hnědých, rybáků černých, bělokřídých a bahenních, lžičáků pestrých, čírek modrých, chrástalů, lysek černých či slípek zelenonohých a odhaduje se, že na obnovu svých populací budou potřebovat 3–7 let, zatímco v případě dravců, jako je moták pochop, to bude až 10 let.

Ze vzácných stanovišť byly povodněmi nejvíce postiženy písečné biotopy s jedinečnou flórou a faunou a vodní biotopy, které zahltily znečišťující látky včetně obsahu kanalizace ze zaplavených sídel. Celkem povodně zasáhly kolem stovky chráněných území o rozloze až 120 000 hektarů včetně Černomořské biosférické rezervace chráněné od roku 1927, která je součástí světové sítě UNESCO, či delty Dněpru zařazené na seznam mokřadů mezinárodního významu podle Ramsarské úmluvy.

Foto: Anastasija Drapaljuk

V důsledku zničení hráze vodní elektrárny se do vody dostaly pohonné hmoty a maziva, které jsou pro vodní organismy toxické. Již několik dní po katastrofě byli na mořském pobřeží v Oděské oblasti pozorováni mrtví koryši a ryby. Zaplavení sídel, zemědělských pozemků, čerpacích stanic a skládek navíc způsobilo zanesení obrovského množství znečišťujících látek do moře, kde ovlivní vše živé od planktonu až po kytovce. Za zmínku stojí i přítomnost těžkých kovů, které se v sedimentech nádrže hromadily po desetiletí z emisí průmyslových podniků ve městech.

Co bude dál?

Z krátkodobého hlediska je zničení Kachovské vodní elektrárny katastrofální pro životní prostředí i lidi. Rozsah škod v přírodě je nesrovnatelně větší než důsledky všech vojenských operací od zahájení invaze v únoru 2022. Jak se však katastrofa projeví v dlouhodobém měřítku, napoví až čas. Prozíravé scénáře již zcela opouštějí myšlenku obnovy přehrady a přiklání se k tomu, že by bylo rozumnější obnovit přirozený tok Dněpru a přeorientovat hospodářství na jižní Ukrajině z orné půdy na pastevní chov dobytka, který je v současných klimatických podmínkách a při postupující dezertifikaci regionu udržitelný. Jako další možnost se jeví výstavba čerpacích stanic, které by umožnily odebírat vodu pro průmyslové a zemědělské potřeby přímo z Dněpru, a vyhnout se tak stavbě nové přehrady.

*Alena Klvaňová, Natalija Atamas
podle uncg.org.ua*

Foto: CC-A-SA 4.0

Mokřady Velyki a Mali Kučugury byly významným hnízdištěm vodních ptáků jako například rybáků bahenních

Když ještě zpomalíte, uvidíte něco jiného

V novém tisíciletí se ČSO postupně proměnila z původně ryze odborné ornitologické společnosti na organizaci nejen odbornou, ale řekněme populárně naučnou. Zvláště v posledních letech výrazně vzrostl počet členů, který již překročil 7000. Snad proto existuje i nečekaně široká poptávka po zaškolení v oblasti určování jednotlivých druhů ptáků. ČSO tak již pátým rokem nabízí Kurz určování ptáků, jehož cílem je naučit účastníky nejen bezpečně rozlišovat naše ptáky, ale také pohybovat se v terénu a pracovat s literaturou, moderními aplikacemi a zkrátka vším, co pozorovatel ptáků potřebuje, a důraz klade i na etiku pozorování. V rámci základního kurzu tak lidé získají nezbytné determinační schopnosti, na něž navazuje již historicky zavedený kurz Členové členům, který se více věnuje metodické práci a způsobům zapojení účastníků do programů občanské vědy, například Liniového sčítání druhů (LSD).

Každý z nás má svou motivaci, proč se ptákům věnuje, ať už je to čistá radost z pozorování, snaha zmapovat oblíbenou lokalitu, fotografování, honba za co nejdelším checklistem, anebo cokoliv jiného. My osobně jsem našli další smysl svých toulek za ptáky v tom, že za nimi nebudeme chodit sami, ale budeme jejich svět ukazovat jiným lidem. Myslíme si totiž, že to ve výsledku pomůže právě ptákům. Protože čím více odborně zdatných členů budeme mít, tím více se nás zapojí do monitoringu, a tím budeme mít o našich ptácích lepší a ucelenější přehled, který pomůže jejich ochraně. Vždyť jeden (byť sebelepší) pozorovatel nemůže nikdy zmapovat to, co pozorovatelů deset, dvacet nebo sto. Sto... právě tolik je nyní absolventů našeho kurzu!

Během exkurzí trávíme hodně času v terénu, pohybujeme se krajinou šnečí rychlostí a hlavně zpočátku věnujeme pozornost i zcela běžným druhům. Snad právě proto máme štěstí na neobvyklá pozorování. Z letošního roku máme v paměti třeba souboj žlutých samečků, kteří se doslova a do písmene šermovali zobáky v pražské Stromovce, námluvní tanec brhlíka lesního anebo kvakoše, který plaval přes jeden z treboňských rybníků, jako by byl kachna. V rámci kurzu máme také poměrně často štěstí na rarity, byť se po vzácných druzích prioritně nerozhlížíme a rozhodně kvůli nim nejezdíme na žádné speciální lokality. Navzdory tomu máme na kurzovním seznamu takové druhy, jako je orlík krátkoprstý, rybák dlouhoocasý nebo kameňáček pestrý. Přisuzujeme to tomu, že v kurzu chodíme skutečně velmi, velmi pomalu a trávíme na lokalitách hodně času. Zároveň pečlivě prohlížíme každého dravce na obloze a dohledáváme malé ptáky i vysoko v korunách stromů, což je něco velmi odlišného od způsobu, jakým bychom normálně „šli na ptáky“. *A samozřejmě také víc očí víc vidí.* To nás vede k zamyšlení, kolik ptáků nám při „běžných“ vycházkách uniká.

Foto: Ondřej Belfín

Poslední den společného programu kurzu jsme si naplno užili na Vrbenských rybnících

Foto: Ondřej Belfín

Čirá radost – chvíli po pozorování dvou vzácných kameňáčků pestrých jsme pozorovali souboj luňáka červeného a hnědého

Na druhou stranu nutno říct, že navzdory pomalému ornitologickému tempu je tempo kurzu vysoké a nikdo si zde neodpočine. Vždyť ptáci vstávají tak brzy!

Zajímavou zkušeností, kterou jsme v kurzu získali, je, že na vycházkách, kdy jdeme v několika skupinách za sebou stejnou trasu, se jen výjimečně stane, že pozorujeme stejné druhy ve stejném počtu. Naopak, seznamy pozorovaných druhů se často liší, a to přesto, že časová vzdálenost mezi skupinkami je jen několik minut.

Další silný rozměr kurzu je společenský. Každý rok se sešla naprosto skvělá parta mimořádně zapálených lidí, které spojuje stejný zájem. Jedná se o průřez společností všech věkových vrstev a profesí. Často jde o lidi, kteří by se jinak nebyli potkali, ale na kurzu sedí spolu u jednoho stolu a dumají, které druhy řadíme mezi transsaharské migranty. Všichni navazují nová přátelství, která kurzem nekončí. Naopak, kurzem a zájmem o ptáky vše začíná a účastníci z uplynulých ročníků i nadále pořádají vlastní exkurze na zajímavé ornitologické lokality nejen v Česku.

Doporučení na závěr: Ať už vyrazíte na ptáky sami, anebo jako účastníci či pořadatelé vycházek, zkuste jít ještě pomaleji než obvykle s důrazem na každou „sýkorku“ a slibujeme, že odměna ve formě zajímavého pozorování vás nemine.

Foto: Ondřej Belfín

Strakapoudy prostřední jsme v Praze pozorovali častěji než běžnější strakapoudy velké a podobné to bylo i na Treboňsku, kde jsme našli tři obsazené dutiny

Více informací o kurzu najdete na adrese birdlife.cz/kurz-cso, a pokud vás láká předávat své nadšení dál, určitě nám dejte vědět.

Jakub Hlaváček, Ondřej Belfín

Představujeme pátý ptačí park ČSO – Zbudovská blata

Foto: Ludmila Korešová

V letních měsících zalije Zbudovská blata růžová barva květů kohoutku lučního

Po dlouhém a pečlivém hledání lokality pro pátý ptačí park přicházíme společně s Jihočeským ornitologickým klubem – pobočkou ČSO s konečným výběrem, který, jak věříme, milovníky ptáků opravdu potěší. Volba padla na jihočeská **Zbudovská blata**, jedny z nejrozsáhlejších luk v celém Česku, místo, které bývalo domovem mnoha lučních a mokřadních ptáků.

Ačkoli bylo území ve druhé polovině 20. století nešetřně odvodněno, dodnes zůstává pro ptáky zajímavé. Není náhodou, že právě Zbudovská blata byla členy ČSO nejčastěji zmiňována jako tip na další ptačí park. O jejich oblíbenosti svědčí i úžasná dárcovská odezva na výzvu k finanční podpoře vznikajícího parku. Během pouhých pěti dní dárci poslali více než tři miliony korun! **Děkujeme za podporu, které si vážíme, a jsme moc rádi, že je nás tolik, komu záleží na obnově přírody.**

Zbudovská (dříve též Svobodná) blata jsou nejen dějištěm knihy Karla Klostermanna *Mlhy na Blatech* a místem, kde podle legendy dal zbudovský rychtář Kubata svou hlavu za Blata. Tyto pro českou krajinu netypicky rozsáhlé louky obklopené rybníky a blatskými vesnicemi s perlami selského baroka jsou především známou ornitologickou lokalitou. Ostatně již ve filmu *Mlhy na Blatech* z roku 1943 hráli ptáci důležitou ilustrační roli – byly zde použity filmové záběry známého filmáře a fotografa V. J. Staňka.

Zbudovská blata leží na Českobudějovicku mezi obcemi Zbudov, Zliv, Pištín, Plástovice a Sedlec. Před rozsáhlými melioracemi a regulací koryta Bezdrevského potoka zde býval doslova ráj pro bahňáky a další ptáky vlhkých luk. Nejvzácnějším ptačím obyvatelem blat je

bezesporu břehouš černoocasý. V 80. letech jich tu hnízdilo dokonce 27 párů. S ubývající vodou v krajině se však snižovaly i počty břehoušů. Dnes se zde pokoušejí vyhnízdit nanejvýš dva páry – poslední v celém Česku. Velký prostor obklopený rybníky se kromě břehoušů líbí i dalšímu vzácnému bahňákovi, který již v Česku

*Na zbudovská Blata pěkná podivaná,
tichými vískami jsou jak ovázaná.
Kolem Blat rybníky jako stráž převěrná
a v dáli je chrání Šumava nádherná.*

Píseň z jižních Čech

několik let vůbec nehnízdí – kolize velké. Na Zbudovských blatech ji tak ještě stále můžeme zastihnout alespoň na průtahu – sice již ne v tak velkých počtech, jako třeba v roce 1977, kdy bylo na Knížecím rybníku u obce Pištín pozorováno 96 jedinců, ale v počtu do deseti kusů zde protahuje celkem pravidelně. Zbudovská blata jsou také oblíbenou tahovou zastávkou

dalších migrantů. Pozorovat zde můžeme čejky chocholaté, které na blatech i hnízdí, vodouše rudonohé nebo kalouse pustovky, kteří tu roku 2012 také vyhnízdili. Výjimečně sem zavítají ještě vzácnější návštěvníci, jako jsou kolihy malé, kulíci zlatí nebo v roce 2012 i keptuška stepní. Běžná jsou naopak pozorování dravců, například orlů mořských, luňáků červených i hnědých nebo motáka pilicha. Vzácně tu hnízdí vodouš rudonohý či bekasina otavní, častěji slavík modráček a běžně rákosníci a cvrčilký.

Nový ptačí park jsme založili v červenci vykoupením necelých 11 ha na Zbudovských blatech a v okolí, přičemž se téměř 4 ha vykoupených pozemků rozkládají v blízkosti přírodní rezervace **Mokřiny u Vomáčků**, poslední zachované části původních blat. Právě na ni bychom rádi našimi pozemky navázali. Část z vykupovaného území tvoří nádherně kvetoucí louky, část podmáčený porost jako stvořený pro obnovu mokřadů. Zbytek pak je převážně orná půda v okolí, ideální pro směnu za louky v sousedství vykoupených lokalit. To bude nyní hlavním úkolem pracovní skupiny formující se kolem ptačího parku.

Podpořte prosím rozvoj ptačích parků! Srdečně děkujeme.

Darovat je možné:

- přes zabezpečený dárcovský portál darujme.cz/rozvoj-ptacich-parku (což je způsob vhodný zejména pro rychlé platby kartou či zrychleným on-line převodem);
- klasickým převodem na transparentní účet č. **2800277111/2010**:
 - s. s.: v případě člena ČSO **členské číslo** (na požádání sdělíme na vackova@birdlife.cz);
 - v. s.: **77** – pokud chcete podpořit všeobecně rozvoj ptačích rezervací (peníze budou využity podle aktuální potřeby); pro podporu konkrétní lokality využijte těchto variabilních symbolů: **771** – Josefovské louky, **772** – Mnišské louky, **773** – Kosteliska, **774** – Malá Lipová, **775** – Zbudovská blata.

Foto: Tomáš Bělka (birdphoto.cz)

Foto: Tomáš Bělka (birdphoto.cz)

Hlavními cílovými druhy ptačího parku Zbudovská blata jsou kolihy velké a břehouš černoocasý, jehož opětovného zahníždění bychom v budoucnu rádi dosáhli

Na vykoupených pozemcích chceme zrušením podzemních meliorací vrátit vodu do krajiny. Máme však i mnohem větší sen – ve spolupráci s krajem a místními obcemi chceme v budoucnu vrátit zregulovanému Bezdrevskému potoku jeho původní přirozené meandry. Vzniklé mokřiny plánujeme udržovat

osvědčenou pastvou odolných velkých kopytníků, ostatně i v minulosti sedláci na blatech běžně pásli. Se zemědělci, obcemi i místními obyvateli chceme navázat a udržovat dobré kontakty. Při hospodaření budeme vycházet z paměti krajiny a historických i současných leteckých snímků, kde je původní říční síť

patrná, a zejména z ekologických nároků hlavních cílových druhů – břehoušů a kolih. Nový domov zde ale při správném hospodaření mohou nalézt i čejky chocholaté, vodouši rudonozí a bekasiny otavní, nebo dokonce pisily čáponohé či tenkozobci opační.

Lucie Hošková

Biosmršť ovládly rodinky husice nilské

Letos v květnu se kolegové z Výzkumného ústavu rostlinné výroby a Botanického ústavu AV ČR rozhodli zmapovat nepůvodní druhy rostlin a živočichů a my jsme se přidali! Do letošního, historicky druhého ročníku Biosmršti se zapojilo téměř 200 dobrovolníků – dvojnásobek oproti loňsku. Z více než 400 pozorování se podařilo získat informace o 23 nepůvodních druzích.

Z ptáků byla nejčastěji pozorována husice nilská, následovaná husicí rezavou a kachničkou mandarínskou. U husice nilské byl velký rozdíl mezi počtem pozorování (40) a počtem pozorovaných jedinců (121). Květnové datum Biosmršti totiž umožňuje pozorování párů a celých rodinek. Nejpočetnější rodina husice nilské byla zaznamenána na Dvorském rybníku na Rokycansku – dva rodiče a osm mláďat. Počet pozorování u husice rezavé (4) a kachničky mandarínské (3) byl oproti husici nilské o něco nižší. Podobně jako husice nilská v Nizozemsku unikla husice rezavá z komerčního chovu ve Švýcarsku, odkud se postupně šíří. V následujících letech bude zajímavé sledovat, zda bude přibývat i u nás. Pokud jde o pestrobarevnou kachničku mandarínskou, její monitoring je neméně důležitý. Evropská

populace může do budoucna nabýt významu z hlediska ochrany, neboť početnost tohoto druhu v původním prostředí (východní Asii) výrazně klesá.

Mezi nejčastěji pozorované neptačí druhy patřily slunéčko východní, pajasan žláznatý a lupina mnoholistá. Všechny tyto druhy jsou invazní, tedy nepůvodní organismy, které se samovolně šíří, agresivně vytlačují původní druhy, a mají tak obrovský vliv na naši přírodu. Pajasan žláznatý se velmi rychle rozrůstá a ničí původní společenstva rostlin, lupina (neboli vlčí bob mnoholistý) zase díky symbióze s hlízkovitými bakteriemi obohacuje půdu dusíkem, což řada původních rostlin nesnese. Slunéčko východní, které mezi pozorovanými druhy nekompromisně obsadilo první příčku, se velmi rychle množí, konzumuje vajíčka původních druhů slunéček, a vytlačuje je tak z jejich přirozeného prostředí.

Evropská komise vydala v roce 2016 seznam invazních nepůvodních druhů s významným dopadem na EU (tzv. unijní seznam), na němž figuruje šest zástupců ptáků. Z nich se zatím u nás vyskytuje pouze husice nilská, která však začala pravidelně hnízdit teprve nedávno, a na zhodnocení jejího vlivu na naši avifaunu je tak ještě brzy. Zaznamenáte-li její agresivní chování vůči původním druhům, budeme rádi, když své pozorování popíšete ve faunistické databázi ČSO na birds.cz.

Sledovat šíření nepůvodních druhů můžeme hlavně díky vám a vašim pozorováním. Děkujeme proto za vaše zapojení a těšíme se na další ročník!

Eliška Konopáčová

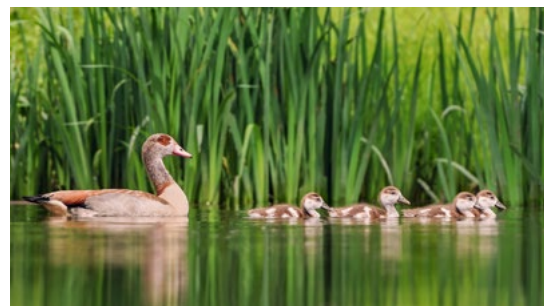

Foto: Monika Suržinová (fotonaureu)

Za pouhé tři dny Biosmršti lidé pozorovali 121 husic nilských

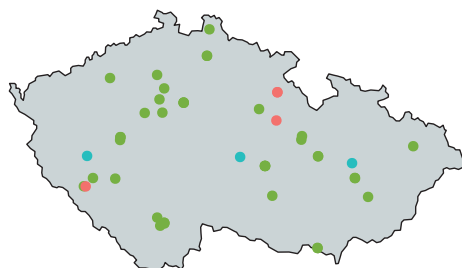
Foto: Monika Suržinová (fotonaureu)

Slunéčko východní se velikostí podobá slunéčku sedmitečnému, známe u něj ale přes 200 barevných forem s počtem skvrn od dvou do 19

Foto: AgnieszkaKwiecień, CC-A-SAA 0.

Pyl pajasanu žláznatého je vysoce alergenní a celá rostlina je mírně jedovatá, proto po kontaktu s ní může docházet ke kožním zánětům

Autor: Pavel Pipek

● husice nilská (40) ● husice rezavá (4) ● kachnička mandarínská (3)

Mapa pozorování ptačích druhů

Překvapivá hnízdní sezona v ptačích parcích

Letošní hnízdní sezonu v mokřadních ptačích parcích ČSO – na Josefovských a Mnišských loukách a na Kosteliskách – ovlivnilo deštivé jaro a vyšší stavy vody. Změněné hnízdní podmínky vedly k tomu, že místní cílové druhy bahňáků nakonec hnízdily v menších počtech než obvykle. Zato jiným druhům ptáků, zejména vrubozobým, letošní stav naopak vyhovoval, a tak byla sezona v ptačích parcích plná překvapení.

Foto: Josef Rutterle

Jeřábi popelaví na Josefovských loukách letos poprvé vyvedli dvě mláďata

Josefovské louky

Hlavním milníkem v historii ptačího parku Josefovské louky bylo vybudování centrálního ptačnicku, komplexu tůní o rozloze 3 ha s rozrůzněným dnem i břehy, který navazuje na Slavíkovský ptačnick s velikostí 1,5 ha. Společně fungují jako soustava vodních ploch lákající velké množství vrubozobých a brodivých ptáků. Ptačnick už v předjaří posloužil jako tahová zastávka pro desítky čírek obecných a modrých, hvízdáků eurasijských, kopřivek obecných, a dokonce i lžičáků pestrých. Nový ptačnick přilákal také vzácného bukače velkého, kterého jsme v parku pozorovali teprve podruhé.

Vyšší stav vody na loukách a v tůních uvítaly labutě velké a také několik párů hus velkých, které v parku poprvé úspěšně zahnízdily a vyvedly mladá. I když jsme zde hnízdění tohoto druhu očekávali již několik let, bylo úspěšné až nyní, právě v blízkosti zbudovaného ptačnicku. Další novinkou je první zaznamenané vyhnízdění plachých a skrytě žijících jeřábů popelavých, které je důkazem, že i přes stále vzrůstající návštěvnost mohou zavodněné louky sloužit společně ptákům i lidem. Výsledek je o to cennější, že jsme hnízdiště pro jeřáby aktivně vytvořili jako místo s vyšší vegetací chráněné ohradníkem před přílišným spásáním koňmi a pratury. Tito kopytníci nám totiž pomáhají vytvářet ideální prostředí pro luční bahňáky, ale jeřábi potřebují pro hnízdění vyšší vegetaci.

Vybudováním nových, větších tůní se stupňovitými břehy ve východní části parku zvané Ovčárna jsme pak vytvořili ideální místo pro sběr potravy cílových druhů bahňáků, jako jsou čejky chocholaté, vodouši rudonozí a kulíci říční, kteří i letos v parku úspěšně zahnízdili. Na jarním tahu zde bylo možné spatřit při odpočinku a sběru potravy všechny obvyklé

druhy migrujících bahňáků, ale třeba i vzácněji pozorovanou kolihu malou. Zejména kulíci pak uvítali přes zimu obnovený ostrůvek z říčního štěrku na Slavíkovském ptačnicku.

Že je nová soustava tůní velkým magnetem pro ptáky, potvrzuje také návštěva vzácného kolpíka bílého (první ve východních Čechách), který do parku zalétává za potravou. Tím se počet druhů ptáků pozorovaných na Josefovských loukách vyšplhal již na téměř dvě stovky.

Mnišské louky

V ptačím parku u České Lípy měníme z velké části hospodářsky nevyužívané louky hloubením

tůní, úpravou terénu a šetrnou údržbou vegetace, a vytváříme tak lepší podmínky pro ptáky i další živočichy. V zimě jsme na zanedbaném pozemku při okraji parku vyhloubili dvě velké tůně, každou o rozloze 600 m², určené zejména pro obojživelníky a vodní bezobratlé. Z vytěženého materiálu jsme navršili základ stěny, ve které chceme časem vytvořit hnízdní podmínky pro břehule říční a ledňáčka říčního.

Ptačí park Mnišské louky poskytuje útočiště mnoha skrytě žijícím druhům mokřadních ptáků, jako jsou třeba jeřábi popelaví, kteří se v parku vyskytují celoročně a nepravidelně tu i hnízdí. Letos na jaře si hnízdící pár našel vhodné místo v západní klidové části parku a projevoval známky hnízdění. Měli jsme velkou radost, když se nám později podařilo pozorovat i vzrostlé mládě. Máme tak důkaz, že hnízdění bylo úspěšné.

Letošní jarní sezona byla ve znamení vyššího stavu vody v loukách. Z toho těžily především různé kachny včetně vzácnějších druhů. Po celé jaro se tu držely až čtyři páry kopřivek, čírky obecné a čírky modré, které patří k cílovým druhům Mnišských luk, ale i potápky malé. Labutě velké a lysky černé bohužel o své snůšky přišly po zvednutí hladiny jedné z tůní po velkém jarním dešti a náhradní hnízdění už nebylo úspěšné.

Vyšší stav vody, deštivé počasí a rychle rostoucí vegetace naopak nevyhovovaly lučním bahňákům; čejky chocholaté se tu letos o hnízdění ani nepokusily. Velkou radost nám naopak udělali chřástali vodní a kulíci říční stejně jako tokající bekasiny otavní u tůní a sluky lesní v zarostlejší části parku. Do mokřadní lokality pravidelně létají sbírat potravu volavky bílé i popelavé, čáp černý a také čáp bílý, který hnízdí nedaleko za řekou na okraji České Lípy. Park je pravidelným hnízdištěm pestře zbarvených žluv hajních, ale i ledňáčků říčních a kukaček obecných. Z pěvců se v nivě Ploučnice daří cvrčilkám, a to jak zeleným, tak především říčním, které v Česku dlouhodobě ubývají. Na Mnišských loukách se ale jedná o poměrně početné druhy.

Foto: Lubomír Štátný

Bekasiny otavní letos na Mnišských loukách dlouhodobě tokaly u jedné z mělkých tůní ve východní části

Kromě cvrčilek zde pravidelně hnízdí i stále početnější slavíci modráčci středoevropští, ale také bramborníčci černohlaví, další zástupci silně ubývajících evropských pěvců.

V parku a jeho okolí často loví dravci. Jak se potvrdilo při červencovém sčítání, vyskytuje se tu devět druhů, mezi nimi orli mořští, luňáci červení i hnědí, včelojedi lesní, káně lesní, jestřábi lesní, krahuji obecní, poštolky obecné a motáci pochopi, kteří hnízdí v jedné z rákosin. V rámci sčítání se podařilo zjistit početnost a hnízdní teritoria u většiny z těchto druhů.

Kromě ptáků se na Mnišských loukách daří i dalším živočichům. Monitoring potvrdil osm druhů obojživelníků a šest druhů plazů, přičemž nejnovějším objevem je zde nevtaný nepůvodní druh želva nádherná. Nejvzácnějším obojživelníkem parku je blatnice skvrnitá a mezi plazy kriticky ohrožená zmije obecná. Jaro také znovu ukázalo velký botanický potenciál Mnišských luk. Po téměř deseti letech, kdy tu byla nezvěstná, na loukách vykvetla orchidej prstnatec májový. V tůních kvetou také kosatce žluté a vzácná žebrotka bahenní.

Zásadní změnou ve fungování parku bude návrat pastvy s pomocí exmoorských pony, jejichž transport z rezervace v Milovicích očekáváme v průběhu října nebo listopadu. Tito robustní koníci zajistí šetrnou péči o místní vegetaci a další rozvoj biodiverzity.

Kosteliska

Také v ptačím parku na Hodonínsku ovlivnilo jarní srážky výšku vodní hladiny na zamokřených loukách a polích, a tak nebylo jaro z pohledu cílových druhů bahňáků ideální. Na konci loňského roku proběhl management lokality Ptačí pole, který měl připravit lákavé hnízdní podmínky pro pisily čáponohé nebo tenkozobce opačné, z důvodu zaplavenosti lokality se tam však letos tito ptáci neusadili. Návštěvníci parku zato ale mohli pozorovat lžičáky pestré, orly mořské, husice liščí, kolpíky bílé nebo početné rodinky hus velkých, kterým se daří na loukách v okolí Jarohněvického rybníka, pasených uherským stepním skotem. Kromě skotu se na různých částech parku pasou také ovce a kozy, které likvidují náletové dřeviny a invazní rostliny.

Letecký pohled na Kosteliska u Dubňan

Nově bude v parku testována také pastva koní, která má oproti menším ovčím a kozám výhodu i v narušování travního drnu. Ze vzácných druhů letos v parku zahnízdily dva páry chřástala malého a vyskytuje se zde volavka červená. Rekordní rok co do počtu hnízdicích párů jsme zaznamenali u slavíků modráčků. Jubilejním dvoustým ptačím druhem pozorovaným v parku byla volavka vlasatá.

Velmi příjemným překvapením bylo také odchycení mládat užovky stromové, což potvrdilo domněnku, že se náš nejvzácnější had v ptačím parku rozmnožuje.

Společně s kolegy z jihomoravské pobočky chystáme v ptačí rezervaci mnoho novinek, například projekt na ochranu písčín. Hotová je nová pozorovatelná a před dokončením je naučná stezka s informačními tabulemi, pítky a krmítky pro ptáky.

Malá Lipová

Ve čtvrtém a nejmenším ptačím parku, písčinně Malá Lipová u Přerova, jsme v zimě před

začátkem sezony provedli zemní práce pro budoucí pozorovatelnu, která by měla umožnit bezproblémové pozorování a fotografování hnízdicích vln pestrých a břehulí říčních, ale také zabránit jejich rušení. Na podzim a v zimě budeme pokračovat. Při jarní brigádě se kromě úklidu a prořezávky náletových dřevin podařilo v písčinně instalovat část nového mobiliáře, jako jsou informační cedule, plůtky chránící vzácné orchideje vstavače vojenské a bezpečnostní zábradlí na horním okraji písčinně. Na jaře se pak do písčinně vrátili nejdříve břehule říční, kterých tu v současnosti hnízdí asi 30 párů. K nim se následně přidaly vlny pestré, hnízdicí v počtu asi 15 párů. Písčinná a její okolí jsou domovem řady dalších ptáků kulturní krajiny, jako je slavík obecný, vrabec polní nebo pěníce hnědokřídlá. Tvoří dnes tedy zásadní refugium i pro mnohé „neptačí“ organismy otevřené krajiny, jimž se tak díky vlhám rovněž dostává ochrany. Malá Lipová proto představuje ostrov života v celkem fádňím zemědělské krajině Přerovska.

Ptačí parky ČSO jsou naší reakcí na dramatický úbytek ptáků zemědělské krajiny a mokřadů a na zprerhané vazby mezi lidmi a přírodou. Parky jsou celoročně otevřené pro veřejnost, jen v době hnízdění je pohyb v některých částech omezen. Návštěvníci se mohou přijet podívat sami nebo se zúčastnit některé z akcí pro veřejnost. Zájemci se mohou i aktivně podílet přímo na terénních opatřeních, jako je sekání a odklizení biomasy, hloubení menších tůní, vyřezávání náletů nebo stavba nových ohrad pro velké kopytníky. Území pro ptačí parky jsou vykupována především z darů podporovatelů, za které velice děkujeme. To vytváří provázanost veřejnosti s budováním ptačích parků a – jak doufáme – zajišťuje i jejich úspěšné fungování do budoucna.

Jeden z patnácti párů vlny pestré, které letos zahnízdily v písčinně Malá Lipová

Martin Bacilek | působí od roku 2022 v České společnosti ornitologické na pozici vedoucího oddělení územní ochrany ptáků. Jedním z jeho hlavních úkolů je strategický rozvoj ptačích parků.

Samice poláka velkého na rybníku Kozinec

Dva samci na jezeře Most

Jak jste fotili poláka a hledali mu rybník

V minulém čísle *Ptačího světa* jsme vás vyzvali, abyste na svých výpravách do přírody fotografovali poláky velké a o své snímky se podělili ve fotogalerii na birdlife.cz/polak-velky-galerie. Máme velkou radost, že se galerie na flickr.com/photos/birdlife_cz/albums utěšeně plní vašimi záběry, a těšíme se na další!

Od dubna jste své cesty do přírody směřovali k rybníkům také proto, abyste si všimli kvality vody a okolního prostředí, a hledali tak lokality, kde se polákům i dalším kachnám může dařit. Do 21. 7. tak 87 pozorovatelů vložilo záznamy o 216 vodních plochách z celého území Česka. Nejvíce hodnocení pochází z Jihočeského kraje (49), nejméně z krajů Ústeckého (4)

a Libereckého (2). Celkově jste zatím poláka velkého zaznamenali na 65 rybnících, a na jedenácti z nich jste dokonce zastihli mláďata. Máte-li však chuť, neváhejte a zapojte se ještě i nyní! Rybníky pro poláka hledáme až do konce září.

Mapu již zhodnocených vodních ploch a formulář pro zadávání hodnocení najdete na projekty.birdlife.cz/rybniky-pro-polaka.

Údaje pak zpracujeme a s výsledky vás seznámíme v příštím *Ptačím světě* spolu se zprávou, jak se polákům velkým dařilo v letošní hnízdní sezoně.

Všem, kdo svá hodnocení vodních ploch vložili do formuláře, děkujeme!

Ludmila Korešová, Alena Klvaňová

Dary ze závěti mohou směřovat i na ochranu ptáků v ptačích parcích; Kosteliska u Dubňan

Závěti pro ptáky

Konat dobré skutky (třeba pomoci zachovat přírodu pro další generace, podporovat lidi s handicapem nebo se ve svém volném čase věnovat práci s dětmi) je pro někoho samozřejmá součást života. Potvrzují to zahraniční i české dárcovské statistiky a s vděčností to pozorujeme i my v ČSO. Na ochranu a výzkum ptáků u nás dárce přispívají stále většími obnosy. Na to, abyste začali s dobročinností, není nikdy pozdě, ostatně pomáhat lze jak za života, tak i po něm. Třeba prostřednictvím závěti.

Sepsáním poslední vůle (neboli závěti) zabezpečíte především svoji rodinu a své blízké. A navíc v ní můžete myslet i na vybranou dobročinnou organizaci. Dne 12. září si připomínáme Mezinárodní den závěti, jímž současně začíná Měsíc dobročinné závěti, během nějž bude dárčům, kteří ve své poslední vůli pamatují na jakoukoli dobročinnou organizaci blízkou jejich srdci, proplacen notářský poplatek za sepsání závěti (více na zavetpomaha.cz/mesic).

Přestože v zahraničí jsou závěti sepsané ve prospěch neziskových organizací běžnou záležitostí, u nás je sice tato forma dobročinnosti na vzestupu, ale zatím ne zcela rozšířená. Dokonce

je to téma, o kterém se mnozí lidé bojí mluvit nebo jim to připadá neslušné. Podle průzkumu iniciovaného koalici Za snadné dárcovství přitom považuje pomoc formou daru ze závěti za správnou 58 % českých seniorů. Na druhé straně pak stojí fakt, že ročně v Česku zemře na dva tisíce lidí bez dědiců, a více než sto milionů korun tak každý rok propadne státu.

I ČSO již má s dary ze závěti zkušenosti. S vděčností vzpomínáme na paní Eugenii Venzarovou, členku ČSO a velkou milovnici ptáků. Paní Venzarová byla velmi kulturní a zcestovalá žena, její největší láskou však byli ptáci. Proto nejenže ještě za života darovala ČSO svoji chalupu k pozdějšímu prodeji, ale odkázala jí v závěti i polovinu svých úspor. Tento štědrý skutek poskytl ČSO důležitou finanční rezervu, což se ukázalo jako klíčové během pandemie covidu a s ní související ekonomické krize. Tato rezerva, v loňském roce posílená dalším významným darem, pomáhá ČSO i s nečekanými výdaji, ať již to je obvyklé předfinancování velkých projektů, které bývají propláceny s velkým zpožděním, nebo okamžité nákupy pozemků v ptačích parcích, kdy nelze čekat na shromáždění dalších dárcovských peněz. Finanční rezerva posílila i nezávislost ČSO – můžeme rychle reagovat i v případě nečekaných ochrannářských kauz, a nebyť tak odkázání na peníze od státu nebo z Evropské unie.

Paní Venzarová ale nebyla jedinou, která ve své závěti obdarovala ptáky prostřednictvím ČSO. Hluboce si vážíme i dalších příznivců naší společnosti, o nichž víme, že ve své závěti na ochranu ptáků také myslí, a jsme moc rádi, že v činnosti ČSO spatřují hluboký smysl, který chtějí pomoci naplnit svým odkazem.

Lucie Hošková

Na krmiště supů v severním Španělsku

Foto: Ludmila Korešová

Za pár vteřin se supi bělohlaví vrhnou na jateční zbytky, které jim Manuel Aguilera přiváží na krmiště u Binacedu každý den

Už čtyřicet let se supi bělohlaví v severním Španělsku slétají k městečku Binaced, kde jim ochránci vytvořili krmiště. Funguje jako podpora pro populaci těchto ohrožených mrchožravých dravců, kteří mají o přirozenou potravu nouzi kvůli zanikajícím pastvinám a chovu dobytka. Ornitologové tak zajišťují efektivní využití jatečních zbytků, které by jinak skončily ve spalovně, a zároveň bezpečnou potravu pro supy, kteří by jinak mohli hynout po pozření cíleně otrávených návnad, což je i ve Španělsku velký problém. Manuel Aguilera, který stál u začátku projektu v 80. letech a dodnes na krmiště dennodenně jezdí, nás vzal mezi „své“ supy. Přestože jsou všichni divoče žijící, mnohé z nich zná od mláděte, krmí je z ruky a lidem s nimi zprostředkovává kontakt, a tak i pomocí osvěty přibližuje život supů, o kterých mluví jako o svých přátelích.

Odpolední slunce se opírá do polí a vinic severošpanělského městečka Binaced. Barcelona, kam jsme dopoledne přiletěli, je daleko za námi. Malý peugeot se šine po prašné a vyprahlé cestě, za ním kodrcá plně naložený vozík. Naštěstí je shora zakrytý a pevně uzavřený. „Za chvíli jsme na místě,“ říká náš průvodce Manuel a ukáže směrem k blízkému strmému kopci. Prozatím na něm nic nevidíme. To se ale brzy změní.

Odbočujeme na neznáčenou cestu směrem ke kopci. Na úpatí nás zastaví vysoký plot a nápisy s mnoha zákazy vstupu. Manuel otevře bránu a auto začne pomalu a ztěžka stoupat po kamenité cestě. Moment, to nejsou kameny! Všude na úbočí kopce i na cestě jsou ovčí kosti, lebky, rohy. Vyhlazené a vyčištěné dobřela. Otevřenými okénky do auta vniká silný a těžký zápach z tisícovek zvířecích ostatků. Najednou se nad námi začnou míhat stíny. „A je to tady!“ říkám rozrušeným hlasem, protože ten pohled je neuvěřitelný. Zároveň se smějeme, protože rádio do toho vyhrává španělské odrhovačky. Takhle kombinace je dokonale šílená.

Nezapomenutelná podívaná

Vysoko nad kopcem krouží stovky supů bělohlavých a přilétají další. Ti nejodvážnější jsou nízko, jen malý kousek nad autem, až slyšíme svištění vzduchu kolem jejich široce roztažených plachtících křídel. Dobře vědí, co bude následovat, a chtějí získat nejlepší místo.

Poslední zatáčka nás vyhoupne na temeno kopce. Supi už čekají. Manuelův modrý peugeot couvá a tlačí vozík přímo mezi ptáky. Jejich nervozita stoupá. Manuel zastaví, vypne motor a významně se na nás podívá. „Jakmile řeknu, pomalu vystoupíte a půjdete směrem ke krytu. Na fotky venku máte jen chvíli,“ říká španělsky. Anglicky neumí ani slovo, domlouváme se spíš latinskými názvy ptáků, ale to v tuhle chvíli nevádí, dobře chápeme, co chce říct. *Vamos!* Jsme jenom maličký kousek od supů, ti se o nás ale vůbec nezajímají a veškerou pozornost věnují Manuelovi, který se chystá otevřít vozík.

Odjízí jeho zadní stranu a rychle vyklopí obsah. Ovčí nohy, celé hlavy, vnitřnosti, střeva a další jateční zbytky padají na zem. Mezi supy se strhne obrovská mela. Mlátí se vzájemně křídly, klovají do ostatků a chtějí urvat to největší sousto. Ti přilétající mezitím skáčou

Foto: Ludmila Korešová

Krmiště pro supy a dravé ptáky funguje už mnoho desítek let

Foto: Ludmila Korešová

Někteří supi létají k Binacedu téměř každý den až z podhůří Pyrenejí, což je vzdušnou čarou přes 80 km

Foto: Ludmila Korešová

Manuel jako zařikávač supů; některé supy zná už od mláděte

Foto: Ludmila Korešová

Starého supa bělohlavého poznáme podle žluté oční duhovky, světlého zobáku a bílého peří na krku

po zádech těm na zemi. Syčí, vyluzují hrdelní zvuky, chroptí. Scéna jako z *Jurského parku*. Sedají i na vozík a vytahují, co v něm zbylo. Manuel ještě cukne autem dopředu, aby vše vypadlo. Je toho pěkná hromada.

Ukazuje nám, ať se schováme do přístěnku. Podle domluvy po vyložení nákladu s autem odjede a za pár hodin nás vyzvedne.

Jsme v bezpečí krytu, od supů nás dělí jen úzké plexisklo, přes které se moc dobře fotit nedá. Přímě před našima očima se ptáci rvou o maso. Někteří z nich mají hlavy od krve, jiným na nich přistál kus tlustého střeva. Nic pro slabé povahy. A zvuky jak z pekla. Supi chrochtají a ryčí. Zápach je nepopsatelně hutný.

Za pár minut jsou stovky kilogramů masa pryč. Je fascinující sledovat hierarchii supů při hostině. K jídlu se nejdříve dostanou staří a zkušenější ptáci. Ti mladší se nesmějí ani přiblížit a čekají na hraně kopce, až na ně přijde řada. To ale bude až poté, co staří ptáci oklovou maso a sežerou vnitřnosti. Mladí pak mohou paběrkovat a ohlodávat kosti. Konečně! Na tuto chvíli čekali i krkavcovití – jsou tu kavky, straky, krkavci i další. Ti nejdrzejší si troufli už mezi staré supy, ale riskovat štípnutí od tak obrovského zobanu se jim moc nechce. Nakrmit se přiletěli i čápi bílí, luňáci červení a je tu i letka špačků černých. Díky velkému množství masa a vnitřností je místo samozřejmě rájem také pro hmyz, takže sem létají lovit i vlaštovky, skřivani, dudci a další.

V krytu jsme vydržely pozorovat supy několik hodin. Zajímavé je, že po hostině začali být ptáci zase ostražití; samozřejmě dobře věděli, že je pozorujeme. Stačil jen nepatrný zvuk a supi a hlavně krkavci hned poplašeně odlétli.

Čtyřicetiletá historie aragonského krmiště

Nápad vytvořit v Aragonii krmiště supů jatečními zbytky vznikl už v 80. letech 20. století. Vedlo k tomu rozhodnutí úřadů, které tenkrát z hygienických důvodů ve velkém uzavíraly a zaspávaly místa, kam se po desítky let vyvážel odpad z jatek a kam místní farmáři nosili zdechliny. Ornitologové, kteří na skládky jezdili počítat supy a další dravce, věděli o ohromné důležitosti těchto míst pro mrchožravé ptáky. Přišli proto s nápadem vytvořit kontrolované krmiště, kam by za hygienických podmínek vozili odpad z nedalekých jatek. Vedení města jim tehdy vyšlo vstříc a je tomu tak dosud. V roce 1986 založili ochránci supů oficiální organizaci Fondo de Amigos del Buitre.

Měsíčně se na krmiště doveze kolem 20 tun masa, které by jinak putovalo do spalovny. Denně sem jezdí i Manuel Aguilera, španělský průkopník ochrany supů. Nikdo jiný nezná krmiště lépe než on. Bylo mu devět let, když ho děda vzal na skládku za Binacodem, aby tam vyhodil zvířecí zdechliny z farmy. Manuel tam poprvé viděl supy, kteří mu naprosto učarovali. Kdykoliv mohl, vzal kolo a jel za nimi na skládku. Ve dvanácti letech si pak našel důmyslné pozorovací místo: skryl se dovnitř staré mršiny koně nebo krávy, aby mohl supy pozorovat opravdu zblízka. V době jeho dětství byli tito ptáci považováni za škodnou a cíleně hubeni. Tehdy si řekl, že zasvětit život jejich ochraně. A dnes, v téměř dvaasedmdesáti letech, si rozhodně může říct, že se mu to povedlo.

Cílem krmiště od počátku bylo podpořit populaci supů, kteří dlouhodobě ubývají z několika důvodů. Jedním je opouštění venkovského stylu života a následná intenzifikace zemědělství a s tím spojené mizení pastvin a kopytníků, jejichž mršinami se supi přednostně živí. Mezi další důvody patří pronásledování člověkem včetně pokládání otrávených návnad a také úhynů na drátech a sloupech elektrického vedení. Krmiště funguje jako doplňkové a ochránci tím sledují několik cílů – podporu mladých ptáků, kteří mají větší problém najít si kořist, zvyšování kondice dospělých a podporu usazování nových párů v oblasti. Příkrmování je však pouze jedním ze způsobů, jak ochránci supy podporují. Jednají také s místními farmáři o změně hospodaření a snaží se, aby měli supy rádi. K tomu slouží i exkurze a osvětové akce. Za 40 let se početnost supů v oblasti několiknásobně zvýšila.

V roce 2020 na krmiště instalovali kameru s přímým přenosem v rámci přeshraničního projektu LIFE EUROKITE, který má za cíl podpořit populaci luňáků červených a dalších dravců. Do projektu se zapojilo 26 zemí včetně Česka. Luňáci červení jsou na krmišti pravidelnými strážníky, ale díky instalaci kamery se zde již podařilo zaznamenat i jiné zajímavé druhy, a dokonce identifikovat některé jedince. Loni v září například krmiště společně se supy bělohlavými navštěvoval nedospělý sup hnědý. Díky kameře se podařilo odečíst jeho kroužek a zjistit, že byl kroužkovan jako mládě na hnízdišti ve Francii, které je od krmiště vzdálené více než 500 kilometrů.

Přímý přenos sledujte na YouTube kanálu španělské ornitologické společnosti SEO [youtube.com/seobirdlife](https://www.youtube.com/seobirdlife). Najdete tam i archivní videa včetně toho, ve kterém supi za 20 minut sežrali 1500 kilogramů masa.

V pohoří Sierra de Guara

Krmiště u Binacedu je nicméně jen jedním z několika míst, kde ochránci supy cíleně podporují. Už v roce 1984 začali s občasným zimním příkrmováním vysokohorské krétné v chráněné oblasti Sierra y los Cañones de Guara. V roce 1998 tady začaly exkurze za supy, v jejichž rámci se může malá skupina lidí zúčastnit příkrmování, jež vede Manuel Aguilera či některý z jeho kolegů.

Stoupáme po cestičce nad městečkem Santa Cilia de Panzano. Naším cílem je skalnatý horský masiv se, že v přírodním prostředí hor. Daleko před námi Manuel vede elektrické kolečko naložené jatečnými zbytky. Po skalnaté cestě, kamenech, výstupcích a mezi křovinami jím manipulujeme opravdu mistrovsky. Na rozcestí na nás čeká. „Mám pár důležitých pokynů, než se vydáme dál. Možná jste si nevšimli, ale supi už o nás vědí,“ ukáže směrem na skalní hřeben.

Dalekohledem vidíme několik supů bělohlavých, kteří nás propichují pohledem. „Na krmiště je to několik posledních desítek metrů. Je třeba, abyste dodrželi několik jednoduchých pravidel. Supi jsou divoká zvířata a mohou se chovat nevyzpytatelně. Jakmile se vydáme na cestu, udržujte mezi sebou rozestupy. Nikdo už nesmí promluvit nahlas ani vytahovat mobil a už vůbec nesmíte zvedat ruku nad hlavu a ukazovat na supy,“ vysvětluje Manuel. Brzy pochopíme proč.

Jakmile dojdeme na skalnatou plošinu, Manuel nás rozsadí do řady a dává poslední instrukce. Sledujeme ho my i supi, kteří se sem mezitím v tichosti slétají. „Nikdo už se teď nesmí zvednout a odejít. Není to bezpečné. No, tak jdeme na krmení,“ říká s úsměvem. Obleče si červenou bundu, kterou supi dobře znají, a jde si sednout na horní část plošiny. Otevře batoh, natáhne silné gumové rukavice a vytahuje kusy masa, které zvednutou rukou hází přímo mezi supy. Ti ho zcela obklopují a sledují každý jeho pohyb. Rvou se o každé sousto. Ta podívaná je neuvěřitelná. A tentokrát mezi námi a supy není vůbec žádná zábrana. Jsme od nich jen malý kousek, hledíme si vzájemně z očí do očí.

Manuel hodí jeden kus masa supům do dolní části plošiny. Zobák secvakne jen metr od nás. Supi Manuela dobře znají, chodí sem už dlouhé roky, a tak si k němu dovolují mnohé, včetně oklovávání bot a štouchání, aby dal maso rychleji. Někteří dokonce sami otvírají batoh s masem. Manuel je odežene, téměř jako by rozháněl slepice. „Spoustu z nich znám od mláděte. A tohle je můj starý přítel, je mu skoro 40 let,“ ukazuje Manuel na jednoho samce.

Počasí v horách se rychle mění a zatímco při příchodu na krmiště byla hustá mlha, dvacet minut poté svítí prudké slunce. „Teď něco uvidíte,“ předesílá Manuel. Během několika chvil supi začnou jeden po druhém doširoka rozvírat křídla a vystavovat je paprskům. Manuela, který sedí mezi nimi, tak úplně zakryjí. „Zatím jsme tu dnes měli supy bělohlavé, ale žijí tady i supi mrchožraví, supi hnědí, a dokonce i orlosupi bradatí, jen nevím, jestli na některé z nich budeme mít štěstí,“ říká Manuel s pohledem k nebesům.

Po krmení přichází na řadu očista peří a Manuel popisuje, jak rozeznat stáří supů bělohlavých. „Zaměřte se na barvu očí, zobáku a peří

kamenité horské tečkem Santa Cilia de Panzano. Naším cílem je skalnatý horský masiv se, že v přírodním prostředí hor.

Bitky supů o potravu doprovázejí skřeky a chrapot jako z dob dinosaurů

na krku. Mláďata v prvním roce mají kompletně tmavý zobák i oči a hnědé dlouhé rozčuchané peří na krku. Jak pták během let stárne, zobák i oči postupně světlají a peří na krku se uhlazuje a krátí. Mezi samci a samicemi není žádný rozdíl. Dospělosti dosahují v pěti až šesti letech, přičemž poznávacím znakem dospělých jsou žluté oči, bílý zobák a hladké bílé peří ve tvaru chomáčku na krku,“ vysvětluje.

Výklad je u konce; Manuel se zvedá a míří k zakrytému naloženému kolečku. „Teď můžete pomalu odejít, supi se jdou krmit,“ pokyne nám. Když jsme v bezpečné vzdálenosti, Manuel vyklopí obsah kolečka na skalnatou plošinu. Krmení supů velkým množstvím potravy najednou by pro lidi nebylo bezpečné, a tak ho Manuel provádí sám. Sedíme na skále a sledujeme, jak přilétají desítky supů bělohlavých, které zlákal pach mřín.

Nečekaně se objeví i další mrchožrout. Orlosup bradatý! „Tak se přece jen ukázal,“ usmívá se Manuel. Orlosup nemá kam spěchat. Maso nechává supům a sám pak hoduje na kostech, na jejichž zpracování je specialista. Na cestě zpátky do vesničky se nám pak ukázali ještě další dva orlosupi, pravděpodobně pár. Právě příkrmování, především v zimním období, v kombinaci s dalšími opatřeními zachránilo místní populaci tolik vzácných orlosupů. Kdysi tu byli na vyhynutí, nyní ochránci vědí o stovkách párů.

Budete-li mít cestu do severního Španělska, rozhodně se tu zastavte. My na tento zážitek (hlavně na ten puch krmiště v Binacedu!) rozhodně nikdy nezapomeneme.

V městečku Santa Cilia de Panzano můžete navštívit La Casa de los Buitres, malé interaktivní muzeum, které informuje o důležité roli supů v krajině prostřednictvím diorámatu s figurami ptáků. Dozvíte se mnohé o historii supů, jejich současnosti a snad i budoucnosti, která je díky Manuelovi a jeho přátelům nadějná.

Více se dočtete na fondoamigosdelbuitre.org.

Věra Sychrová | v ČSO zodpovídá za propagaci a externí komunikaci. Píše tiskové zprávy a články pro média, spravuje účty ČSO na sociálních sítích a vede kampaně na téma ochrany ptáků a jejich lokalit. Nejráději tráví čas uprostřed přírody.

Ludmila Korešová | má v ČSO na starosti správu sociálních sítí a webu ČSO. Spolupracuje na přípravě ochranných a vzdělávacích kampaní, fotografuje a natáčí videa a za pěknými záběry jezdí po celé republice i daleko za její hranice.

Foto: Ludmila Korešová

SPECIÁLNÍ
LETNÍ AKCE

25% sleva pro členy ČSO na dalekohled MeoPro HD Plus 10×42!

Kompaktní dalekohled

Meopta MeoPro HD Plus 10×42

pro každodenní použití s výbornými optickými vlastnostmi.

Platí na omezený počet kusů do vyprodání zásob:

běžná cena 11 976 Kč,

členové ČSO **8 900 Kč.**

eshop.birdlife.cz

Foto: Tomáš Bělka (birdphoto.cz)

V nabídce e-shopu ČSO najdete vybrané doporučené typy dalekohledů značek German Precision Optics, Meopta a Swarovski Optics vhodných pro pozorování ptáků.

Pro členy ČSO platí na všechny dalekohledy sleva 10 %.

Po individuální domluvě je možné zakoupit i ostatní produkty a využít 10% slevu pro členy ČSO.

V případě zájmu nás kontaktujte na eshop@birdlife.cz.

EG.D: Distribuční sítě šetrné k životu

Distribuce energií je krásná práce, kterou máme rádi. Zároveň ale dobře víme, že dokáže být i nebezpečná. Nejen pro naše techniky, kteří se o distribuční sítě starají, ale také pro ptáky a přírodu v okolí stožárů a vedení. Děláme všechno pro to, abychom život v jejich blízkosti ochránili.

- Na vedení instalujeme certifikované ochranné prvky, které zabraňují úrazům ptáků elektrickým proudem nebo tomu, aby narazili do vedení.
- Stožáry opatřujeme konzolami Pařát nebo Birdsafe, na kterých může ptactvo bezpečně přistát. V síti máme přes 80 000 těchto konzol a každý rok jich 2 000 přidáváme.
- Pomáháme vytvářet nový domov pro ohrožené druhy, jako je sýček obecný. Ve vybraných oblastech pro ně na naše stožáry umísťujeme speciální budky.

V EG.D je pro nás spolehlivost a bezpečnost sítí zásadní.

egd.cz

eg.d

ČLEN SKUPINY E.ON

MORE

NL PURE 32
V JEDNOTĚ
S PŘÍRODOU

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK